

KCSS
Kosovar Centre for Security Studies

KAKO DEZINFORMACIJE CILJAJU I UTIČU NA MEĐUETNIČKE ODNOSE NA KOSOVU?

Autori: Ramadan Ilazi, Jeta Loshaj i Tamara Pavlović

2024

Kako dezinformacije ciljaju i utiču na međuetničke odnose na Kosovu?

Objavio:

Kosovar Centre for Security Studies (KCSS)

Autori:

Ramadan Ilazi

Jeta Loshaj

Tamara Pavlović

Agnesa Bytyçi (Istraživač-Saradnik)

Dizajnirao:

Brand Vision Shpk

Kontakt: +383 45 559 923

Email: brandvision.rks@gmail.com

Istraživački rad „Razumevanje kako dezinformacije ciljaju i utiču na međuetničke odnose na Kosovu“ se sprovodi uz podršku Nacionalnog demokratskog instituta (NDI) i Agencije Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj (USAID), na Kosovu. Sadržaj ovog istraživačkog rada pripada Kosovskom centru za bezbednosne studije i ne odražava nužno pozicije i stavove NDI i USAID-a.

Sadržaj

O autorima	4
Ključni nalaz	5
Uvod	8
Metodologija	10
Istraživanje faktora ranjivosti na dezinformacije usmerenim na međuetničke odnose na Kosovu	11
Poluistine, paralelne realnosti i dezinformacije	19
Dinamika dijaspore i pojačavanje dezinformacija	21
Razumevanje dezinformacija koje ciljaju međuetničke odnose na Kosovu kroz brojke	23
Zaključak: Uticaj dezinformacija na međuetničke odnose na Kosovu	28

O autorima

Ramadan Ilazi

Ilazi trenutno radi kao šef istraživačkog sektora u Kosovskom centru za bezbednosne studije (KCBS), gde je između ostalog i vođa tima u okviru projekta SMIDGE koji finansira Horizont Evropa, a koji istražuje porast ekstremističkih narativa među pojedincima srednjih godina starosti u Evropi. Takođe je član Međunarodnog republikanskog instituta i Radne grupe za zapadni Balkan za pretnje demokratiji. U ovoj ulozi, on je koautor rada o ranjivosti Kosova prema zlonamernog/malignog, stranog uticaja. Od 2015. do 2016. godine, Ramadan je obavljao funkciju zamenika kosovskog ministra za evropske integracije, gde je bio uključen u podršku procesu pripreme nacionalnog plana za implementaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom i razvoju evropske Reformske agende (ERA) za Kosovo. Takođe radi kao konsultant za organizacije kao što je OECD/SIGMA o reformi javne uprave na Kosovu. Dani je doktorirao političke nauke i međunarodne odnose na Univerzitetu grada Dablina, Irska (DCU), i magistrirao studije mira i konflikta na Univerzitetu Svetog Andreja, Škotska. Njegova najnovija knjiga „Evropska unija i svakodnevna izgradnja države: slučaj Kosova“, koju je objavio Routledge Studies in Statehood, kritički istražuje ulogu i funkciju EU u intervencijama izgradnje države..

Jeta Loshaj

Je magistrirala ruske i istočnoevropske studije na Univerzitetu Indiana Bloomington i završila Bachelor studije za javnu politiku i međunarodne odnose na RIT Kosova. Gospođa Loshaj trenutno radi kao program menadžer za rodnu ravnopravnost u Friedrich Ebert Stiftung kancelarija u Prištini, i nedavno je stupila na novu funkciju istraživača i saradnika na projektu u Kosovskom centru za bezbednosne studije. Prethodno je stažirala u nemačkom parlamentu i radila kao saradnik za Kosovo u Savetu za inkluzivnu upravu. Njena interesovanja uključuju međunarodne odnose, fokusirane na ruski uticaj na Zapadnom Balkanu i multi- i bilateralne odnose Kosova sa regionom, EU-om i SAD-om – teme o kojima je objavila nekoliko radova i tekstova. Pored svog maternjeg albanskog jezika, gospođa Loshaj govori engleski, nemački i ruski.

Tamara Pavlovic

Je naučni saradnik KCBS-a i diplomirala je međunarodne odnose na Univerzitetu Corvinus u Budimpešti, specijalizirala se za evropske integracije. Od 2023. godine pohađa LLM na Univerzitetu u Prištini o ljudskim pravima, međunarodnog krivičnog prava i tranzicione pravde. Njen rad povezuje akademsko istraživanje i praktično zagovaranje. Tamara je vodila i učestvovala u projektima ljudskih prava širom Balkana, radila je i upravljala međunarodnim okruženjem, doprinela razvoju politike i ima jaku pozadinu u komunikaciji i brendiranju. Trenutno radi kao istraživač u okviru RYP projekta.

Ključni nalazi

Dezinformacije su sveprisutno pitanje na Kosovu, sa 66% ispitanika u anketi nakon fokus grupe prijavilo o čestim susretima sa pričama koje izazivaju podele. Ova visoka rasprostranjenost odražava ukorenjeni ekosistem dezinformacija koji napreduje zbog ranjivosti sa kojima se kosovsko društvo susreće. Ovo naglašava kako dezinformacije deluju na više nivoa – oblikuju individualne percepcije, dinamiku zajednice i poverenje u institucije. Često se fokusira na emocionalno nabijena i kulturološki osetljiva pitanja, koristeći delimične istine i neproverene informacije kako bi se pogoršale podele.

Prema podacima ankete NDI-a, 83% ispitanika veruje da dezinformacije imaju značajan uticaj na poverenje među etničkim zajednicama na Kosovu. Ovo je u skladu sa našim nalazima da dezinformacije pogoršavaju stereotipe i produbljuju nepoverenje. Ovako široko rasprostranjene percepcije naglašavaju hitnu potrebu za ciljanim strategijama za ublažavanje dezinformacija i podsticanje međuetničkog poverenja.

Dezinformacije često pojačavaju političke sporove, istoriju i negativne stereotipe, prikazujući pripadnike suprotstavljenih etničkih grupa kao agresore ili pretnje. Na primer: mediji na srpskom jeziku često prikazuju kosovske Albance kako nastoje da potkopaju srpsku kulturu i identitet na Kosovu. Mediji na albanskom jeziku prikazuju neke kosovske Srbe kao nastoje da destabilizuju Kosovo. Ovi narativi produbljuju nepoverenje, obeshrabruju međuetničke interakcije i ometaju napore za pomirenje.

Dojava o neizbežnom ratu između Kosova i Srbije naveliko su kružila na društvenim mrežama i onlajn novinskim kućama, što je pogoršalo strah i neizvesnost na Kosovu. Alarmanтно je da su neke od ovih tvrdnji dobile legitimitet izjavama visokih čelnika kosovske vlade, nenamerno pojačavajući narative dezinformacija. Takva retorika ne samo da povećava uznemirenost javnosti, već takođe i pruža plodno tlo za širenje misinformacija, dodatno destabilizujući ionako krhki dijalog i proces i pomirenja.

Vladini zvaničnici na Kosovu trebalo bi da pokažu veću zrelost uzdržavajući se od retorike koja podstiče sukobe i izbegavajući izjave koje doprinose atmosferi straha. Umesto toga, trebalo bi da se

fokusiraju na negovanje smirenosti, promovisanje dijaloga i suzbijanje dezinformacija tačnom i uravnoteženom komunikacijom.

Etnički polarizovani mediji održavaju „paralelnu stvarnost“, gde albanska i srpska zajednica na Kosovu konzumiraju potpuno različite narative o istim događajima. Na primer: albanski mediji mogu da predstave policijske akcije na severu Kosova kao mere za sprovođenje zakona, dok ih srpski mediji prikazuju kao namerno usmerene na Srbe. Nedostatak multietničkih medijskih platformi, ili prisustvo albanskih i srpskih glasova u večernjim debatnim TV emisijama, ili u vestima, dodatno učvršćuje ovu podelu, sprečavajući uravnotežene perspektive i zajedničko razumijevane. Pored toga, interno istraživanje Nacionalnog demokratskog instituta pokazuje duboko nepoverenje u vesti i informacije srpske zajednice koja živi na Kosovu, što dodatno komplikuje realnost u kojoj žive kosovski Srbi.

Dezinformacije eksploatišu kulturne i verske narative, koristeći ih kao oruđe za podsticanje podela. Na primer: srpski mediji predstavljaju kosovske Albance kao pretnju pravoslavnim verskim objektima. Narativi o napadu na Banjsku 2023. veličali su pripadnike oružane grupe kao heroje u srpskim medijima, podstičući polarizaciju.

Lažni narativi usmereni na kosovske institucije narušavaju poverenje javnosti i ometaju integraciju i multietnički karakter kosovske države. Kao primere možemo navesti tvrdnje da se Vlada Kosova bavi „etničkim čišćenjem“. Ovak i drugi narativi slabe institucionalni kredibilitet i komplikuju napore da se olakšaj dijalog o pomirenju i normalizaciji.

Dezinformacije obeshrabruju međuetničku saradnju stvarajući neprijateljsko okruženje za dijalog. Na primer: Narativi oko Zajednice opština sa srpskom većinom (ZSO) predstavljaju je kao pretnju teritorijalnom integritetu i suverenitetu što dovodi do protivljenja kosovskih Albanaca. Srpski mediji prikazuju nedostatak napretka ZSO-a kao dokaz loše volje Kosova, što podstiče nepoverenje među Srbima. Jedan od glavnih narativa u vezi sa ZSO je da bi „formiranje ZSO značilo formiranje još jedne Republike Srpske na Kosovu“, u šta veruje 58%

Kosovskih Albanaca i 37% Kosovskih Srba.

Dezinformacije vezane oko velikih incidenata, poput terorističkog napad na Banjskoj u septembru 2023. godine, dodatno pogoršavaju podele i narušavaju poverenje u dijalog i napore za pomirenje. Srpski mediji veličali su pripadnike oružane grupe uključene u napad, nazivajući ih kao „heroje“, dok su lažno predstavljali brojke žrtava i operacije Kosovske policije na severu Kosova. Ovi narativi, vođeni političkim motivima i podstaknuti dezinformacijama, polarizuju zajednice i ometaju napredak ka normalizaciji i međuetničkoj saradnji.

Prema diskusijama fokus grupa i intervjuima sa visokim vladinim zvaničnicima iz opština sa srpskom većinom, sugeriše se da, iako su platforme društvenih medija i internetski portali sa vestima glavni izvor dezinformacija, lokalne glasine ili reči od usta do usta služe kao neformalni pojačivači dezinformacija, često se šire u svakodnevnim okruženjima kao što su kafići i susretima u zajednici. Na lokalnom nivou lokalne glasine ili reči od usta do usta mogu imati razorne efekte. Na primer: U Gračanici su krađe među članovima iste etničke zajednice. Ove glasine dobijaju na snazi zbog društvene i fizičke odvojenosti između etničkih grupa, gde ograničena interakcija podstiče oslanjanje na priče rekla-kazala.

U ovom haotičnom okruženju pojačanih tenzija i raširenih dezinformacija, legitimni interesi i potencijalni slučajevi nasilja nad zajednicom kosovskih Srba na severu ostaju u senci. Rasprostranjene dezinformacije, kao i nedostatak konsultacija i koordinacije kosovske vlade o akcijama koje se sprovode na severu Kosova, pomažu marginalizaciji liberalnih glasova i pripadnika srpske zajednice koji se zalažu za integraciju i multietničko društvo na Kosovu. Ove napetosti stvaraju okruženje u kojem su napori da se promoviše dijalog, poverenje i pomirenje ugušeni narativima izazivaju podele. Civilno društvo na Kosovu, ali posebno ono aktivno na severu, ima ključnu ulogu u premošćivanju ovog jaza konstruktivnim komuniciranjem zabrinutosti zajednice, kao što to često čine. Međutim, bez koordinisane institucionalne podrške i mera za suzbijanje dezinformacija, ovi napori rizikuju biti zasenjeni, potkopavajući viziju kohezivnog, multietničkog društva na Kosovu..

Nizak nivo medijske pismenosti pogoršava uticaj dezinformacija. Mnogim pojedincima nedostaju veštine da kritički procene informacije koje konzumiraju, što ih čini podložnijim manipulaciji.

Međusobna povezanost digitalnih i tradicionalnih medijskih platformi omogućava lažnim narativima da steknu legitimitet, dosežući publiku koja bi se inače mogla osloniti na kredibilne izvore.

Nalazi ankete NDI Kosovo otkrivaju kritičnu prazninu u delotvornoj praksi provere činjenica, pošto se pojedinci u velikoj meri oslanjaju na neformalne mreže, kao što su porodica i prijatelji, da bi proveravali informacije (31%), a ne na profesionalne ili autoritativne izvore. Dok se 46% ispitanika obraća drugim medijima, značajno oslanjanje na lične mreže i društvene medije (sa 12%) odražava okruženje u kojem su glasine i neprovereni narativi pojačani. Samo 11% daje prioritet proveriti originalnog izvora informacija, naglašavajući nedostatak kritičkog angažovanja sa sadržajem koji se konzumira. Ovakvo ponašanje ne samo da održava širenje dezinformacija, već i naglašava ulogu neformalne komunikacije u zajednici u potvrđivanju i pojačavanju lažnih narativa.

Oslanjanje na porodicu i prijatelje, iako je ukorenjeno u poverenju, može nenamerno da pojača misinformacije i dezinformacije, posebno u visoko polarizovanom kontekstu kao što je Kosovo gde su međuetnički odnosi krhki. Ovo je takođe u skladu sa širim zapažanjem u ovom izveštaju da lokalne glasine služe kao neformalni pojačivači dezinformacija, stvarajući pojačavajuću povratnu vezu koja podriva poverenje i podstiče međuetničke tenzije.

Jezik kao prepreka izgradnji veza i međusobnom razumevanju, nedostatak komunikacije i oklevanje da se promovišu pozitivne priče takođe igraju važnu ulogu u omogućavanju da dezinformacije prodru kroz ranjivost realnosti na terenu. Međutim, iako jezik i dalje predstavlja prepreku, postoje pozitivne priče koje ne prave uvek, ako ikada, same vesti. Više izlaganja pozitivnih priča u kojima postoji dobra komunikacija i razumevanje, kao i rešavanje etnički zasnovanih incidenata poslužilo bi kao kontramera nastojanjima da se dezinformiše.

Marginalizovane i ruralne zajednice su neproporcionalno pogođene dezinformacijama zbog ograničenog pristupa edukaciju i informacionim resursima. Ova ranjivost naglašava potrebu za ciljanim intervencijama. Zajednice dijaspora pojačavaju dezinformacije, često uvažavajući radikalnije narative. Na primer: srpske mreže dijaspora šire tvrdnje o neprijateljstvu Kosova prema Srbima. Neke mreže albanske dijaspora pojačavaju narative koji dijalog o normalizaciji karakterišući

ih kao ustupak Srbiji. Ova dinamika podstiče polarizaciju i komplikuje međunarodnu percepciju Kosova.

Što se može učiniti?

- > Vlada Kosova mora hitno da sprovede inicijative za medijsku pismenost širom zemlje u školama i zajednicama kako bi osnažila građane da kritički procenjuju informacije i odupru se dezinformacijama.
- > Kancelarija za javno komuniciranje pri Kabinetu premijera treba da dobije ciljanu podršku za razvoj kapaciteta kako bi produbila svoje razumevanje praksi i taktika dezinformisanja. Ovo bi trebalo da uključi tehničku pomoć kroz stručnost i obuku o identifikaciji i suzbijanju poremećaja u informacijama uz održavanje posvećenosti transparentnosti i tačnosti. Štaviše, Kancelarija za javno komuniciranje KP-a treba da da prioritet proaktivnoj i transparentnoj komunikaciji sa javnošću, posebno u vezi sa dešavanjima na severu Kosova i dijalogom o normalizaciji sa Srbijom. Naši nalazi ukazuju na to da nedovoljna transparentnost vlade i ograničeno širenje tačnih informacija o vladinim akcijama na severu i sveukupnim dešavanjima tamo stvaraju plodno tlo za dezinformacije. Rešavajući ove nedostatke, Kancelarija može pomoći u izgradnji poverenja javnosti i ublažavanju uticaja lažnih narativa.
- > Kancelarija za javno komuniciranje trebalo bi da unapredi svoje aktivnosti informisanja medija na Kosovu na srpskom jeziku kako bi podstakla veće angažovanje i poverenje. Pored toga, Kancelarija mora da obezbedi inkluzivnost na Kosovu.
- > Srbi u timu Kabineta Premijera, ako to već nije slučaj, mogli bi doprineti poboljšanju i premošćivanju kulturnog i jezičkog razumevanja. Ova inkluzivnost bi ojačala sposobnost Kancelarije da efikasno komunicira vladine akcije i politike sa srpskom zajednicom na Kosovu, čime bi se povećala transparentnost i smanjila ranjivost ove zajednice na dezinformacije.
- > Da bi se poboljšali kapaciteti javnog emitera (RTK) da se suprotstavi dezinformacijama i unapredi tačnost činjenica, Zakon o RTK bi trebalo da bude izmenjen ili dopunjen ili da se uvede nova politika od strane Borda RTK-a za uspostavljanje posebnog odeljenja za proveru činjenica. Ovo odeljenje bi se fokusiralo na proveru javnih narativa, posebno onih koji se tiču međuetničkih odnosa, ali i na verifikaciju vesti sa RTK pre objavljivanja.
- > Vlada Kosova treba da nastoji da uspostavi saradnju sa platformama društvenih medija kao što su Facebook, X i Google, i da odobri sveobuhvatan politički dokument koji ima za cilj poboljšanje transparentnosti i odgovornosti platformi društvenih medija na Kosovu. Ovaj dokument bi trebalo da istraži mehanizme za podsticanje saradnje sa civilnim društvom i kompanijama društvenih medija kako bi se osigurala veća transparentnost i dostupnost podataka platforme za javnost i istraživače. Ovo je u skladu sa Zakonom o odgovornosti i transparentnosti platforme (PATA) koji je predložen u Sjedinjenim Državama kao dvopartijski zakon. Takav pravni okvir bi zahtevao od kompanija društvenih medija da dele kritične podatke sa javnošću i istraživačima, obezbeđujući odgovornost bez narušavanja privatnosti korisnika. Ovu inicijativu treba razviti u bliskoj konsultaciji sa Evropskom komisijom kako bi se uskladila sa obavezama Kosova u skladu sa EU Acquis i kako bi se osigurala usklađenost sa standardima i praksama EU za digitalno upravljanje. Široko angažovanje zainteresovanih strana, uključujući konsultacije sa civilnim društvom, univerzitetske profesore i medijskim organizacijama, trebalo bi da bude od suštinskog značaja u procesu izrade kako bi se osigurala puna isključenost i poštovanje demokratskih principa.

Uvod

Dezinformacije i misinformacije su sveprisutna pitanja na Kosovu, koja iskorišćavaju postojeće društvene podele i nisko poverenje u institucionalne podatke. Učesnici fokus grupa i intervjua su u velikoj meri definisali **misinformacije** kao nenamerne netačnosti ili delimične istine koje se šire zbog nesporazuma ili nedostatka provere, dok su **dezinformacije** videne kao namerno obmanjujuća informacija osmišljena da stvori podele.¹ Iako se o malinformacijama nije razgovaralo, razlika između misinformacija i dezinformacija naglašava namernu prirodu ovih potonjih u destabilizaciji međuetničkih odnosa.

Prema nedavnom istraživanju NDI na Kosovu, 67% kosovskih Srba veruje da se stvari kreću u pogrešnom pravcu, dok 41% kosovskih Albanaca veruje suprotno. Kosovski Srbi daju prioritet nezaposlenosti (66%) i međuetničkim tenzijama (49%) kao svojim glavnim pitanjima, dok se Albanci više fokusiraju na nezaposlenost (77%) i korupciju (56%). Postoji značajan disparitet u percepciji međuetničkih odnosa, pri čemu 65% kosovskih Srba očekuje da će se odnosi pogoršati, dok je 53% kosovskih Albanaca je optimista u pogledu poboljšanja. Potrošnja medija je visoko segmentirana prema etničkoj pripadnosti, sa 79% kosovskih Srba koji se svakodnevno oslanjaju na srpske televizijske stanice, a 66% izražava poverenje u ove medije. Ispitanici kosovski Albanci uglavnom koriste kosovske televizijske stanice (86%) i društvene medije (50%) kao izvore informacija. Poverenje u izvore informacija ostaje nisko među etničkim grupama, uz oslanjanje na lične mreže (prijatelji i porodica) uobičajene za proveru činjenica.² Zajednica kosovskih Srba široko veruje u narative dezinformacija, kao što su tvrdnje o planovima etničkog čišćenja i maltretiranju od strane kosovske policije tokom incidenata kao što je teroristički napad u Banjskoj. Među kosovskim Albancima, skepticizam prema ovim narativima je veći, što odražava etničku polarizaciju.

Značajan faktor koji omogućava i misinformacije i dezinformacije je skepticizam prema institucionalnim narativima—bilo da su iz vlade, međunarodnih organizacija ili nacionalnih medija. Ove institucije se generalno posmatraju kao pristrasne ili vođene agendom, koje nisu u skladu sa prioritetima lokalnih zajednica. Nasuprot tome, oslanjanje na poznate izvore, kao što su etnički podeljeni lokalni mediji i komunikacija reči od usta do usta, pogoršava podele i nepoverenje. Ovi izvori, iako se smatraju povezanim i deluju u najboljem interesu zajednice, često su pristrasni, nepotpuni ili netačni, što dodatno jača zajednice istomišljenika u zajednici.

Odnosi između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba se često manipulišu dezinformacijama kako bi se podstaklo nepoverenje. Akcije kosovske vlade koje utiču na srpsku zajednicu – kao što je zatvaranje institucija – su u srpskim medijima uokvirene kao etnička diskriminacija ili čak „etničko čišćenje“. Slično tome, nekontekstualizovani ili senzacionalizovani izveštaji o prošlim događajima, kao što je izmišljena tvrdnja da su Srbi davili albansku decu, nastavljaju da raspiruju etničko neprijateljstvo. Ovi narativi iskorišćavaju nerazjašnenu istoriju, pojačavajući neslaganja koje ometaju napore za pomirenje.

Socio-ekonomske poteškoće, kao što su visoke stope siromaštva i praznine u zapošljavanju, povećavaju podložnost dezinformacijama. Prema Indeksu ranjivosti Demokratija plus 2024, u kojem se primećuje da je ocena ugroženosti Kosova porasla sa 41 na 57, ekonomska nestabilnost čini pojedince prijemčivim za emocionalno nabijene misinformacije.³ Ograničen pristup kvalitetnom obrazovanju slabi kritičko mišljenje i medijsku pismenost, ostavljajući mnoge nesposobne da identifikuju pristrasne informacije. Nacionalni demokratski institut je u svom izveštaju o integritetu informacija na Kosovu, Procena političke ekonomije dezinformacija (jul 2022.) utvrdio da obrazovni sistem nedovoljno priprema građane

1. Pročitajte više „Informacioni poremećaji na Kosovu 2023 Izveštaj“, <https://www.ndi.org/publications/information-disorders-kosovo-2023-report>

2. Istraživanje nacionalnog javnog mnjenja, NDI, 2024

3. DPlus, „Drugi indeks ranjivosti dezinformacija na Kosovu“, jun 2024 https://dplus.org/wp-content/uploads/2024/07/25-07-2024_Index-of-Disinformation.pdf

da procene dezinformacije na mreži, što dodatno povećava ranjivost.⁴

Pitanje dezinformacija nije samo izazov savremenih informacionih ekosistema; to je smišljena strategija koju koriste unutrašnji i spoljni akteri da destabilizuju zajednice i potkopaju demokratsko upravljanje. Kako digitalne platforme proširuju pristup informacijama, one takođe olakšavaju brzo širenje lažnih narativa, što otežava zajednicama da razaznaju činjenice od fikcije. Ovaj izveštaj se bavi ovim izazovima sa fokusom na njihove implikacije na međuetničke odnose između kosovskih Albanaca i Srba..

Ovaj izveštaj je zasnovan na kvalitativnom istraživanju, koje uključuje uvide iz dva primarna izvora: Održane su dve diskusije u fokus grupama sa ukupno petnaest učesnika, koji se sastoje od kombinacije kosovskih Albanaca i kosovskih Srba. Ove diskusije su pružile osnovnu perspektivu o tome kako dezinformacije utiču na međuetničku dinamiku, istražujući proživljena iskustva, percepcije i izazove na nivou zajednice. Pored toga, obavljeno je devet dubinskih intervjua sa različitim zainteresovanim stranama, uključujući domaće i međunarodne stručnjake, predstavnike civilnog društva i vladine zvaničnike. Ovi intervjui su ponudili stručne uvide u strukturalne, kulturne i političke dimenzije dezinformacija na Kosovu.

Kombinacija ovih pristupa obezbeđuje nijansirano razumevanje problema, hvatajući i trendove na

4. NDI Kosovo, „Informacioni integritet na Kosovu Procena političke ekonomije dezinformacija“, jul 2022., <https://www.ndi.org/sites/default/files/Information%20Integrity%20in%20Kosovo%20-%20Assessment%20of%20the%20Political%20Economy%20of%20Disinformation.pdf>

makro nivou i iskustva na mikro nivou. Nalazi su kontekstualizovani u okviru postojeće literature i dopunjeni statističkim podacima iz anketa i prethodnih studija.

Izveštaj je strukturiran na sledeći način: Detaljna analiza glavnih tema i uvida koji su proizašli iz fokus grupa i intervjua, naglašavajući uticaj dezinformacija na međuetničke odnose, institucionalno poverenje i napore za pomirenje. Sledeći odeljak istražuje strukturne, kulturne i političke faktore koji Kosovo čine posebno podložnim dezinformacijama. Uključen je i pregled primarnih metoda i priča korišćenih u kampanjama dezinformisanja, uključujući uloge medija, političkih aktera i zajednica dijaspore. Procena o tome kako dezinformacije utiču na dinamiku zajednice, održavaju stereotipe i potkopavaju inicijative za izgradnju mira.

Tekući napori Kosova na normalizaciji odnosa sa Srbijom čine pitanje dezinformacija posebno istaknutim. Dezinformacije ne samo da održavaju podelu već i potkopavaju poverenje u institucije i posredničke napore za normalizaciju odnosa između Kosova i Srbije. Baveći se mehanizmima i uticajima dezinformacija, ovaj izveštaj nastoji da doprinese dubljem razumevanju kako se bolje suprotstaviti dezinformacijama usmerenim na međuetničke odnose, kako bi se podstaklo kohezivno i demokratsko društvo.

Nalazi i preporuke predstavljeni ovde imaju za cilj da služe kao resurs za kreatore politike, organizacije civilnog društva, medijske praktičare i međunarodne aktere koji rade na promovisanju mira i pomirenja na Kosovu. U suštini, ovaj izveštaj naglašava važnost negovanja otpornosti na dezinformacije gde međuetničke odnose karakterišu poverenje, saradnja i međusobno poštovanje.

Metodologija

Ovaj izveštaj koristi pristup mešovitih metoda da istraži kako dezinformacije utiču na međuetničke odnose na Kosovu, istražujući ovo pitanje iz više perspektiva. Metodologija uključuje kvalitativno i kvantitativno prikupljanje i analizu podataka, kombinujući diskusije u fokus grupama, dubinske intervjuje, ankete i analizu dokumenata.

- > **Diskusije u fokus grupama:** Dve diskusije u fokus grupama održane su 9. i 10. oktobra 2024. godine, sa ukupno 15 učesnika u svakoj grupi. Prvu grupu činili su mlađi kosovski Albanci i kosovski Srbi, nudeći uvid u to kako dezinformacije utiču na percepciju i interakciju mladih. Druga grupa se sastojala od stručnjaka, uključujući univerzitetske profesore, predstavnike civilnog društva i novinare, pružajući analitičniju perspektivu o strukturnim i društvenim uticajima dezinformacija. Obe diskusije su se fokusirale na proživljena iskustva, percepciju međuetničke dinamike i potencijalna rešenja.
- > **Dubinski intervjui:** Devet ličnih intervjuja obavljeno je tokom oktobra i novembra 2024. sa različitim zainteresovanim stranama. Među njima su bili zvaničnici kosovske vlade, predstavnici međunarodne zajednice (kao što je Savet Evrope), zvaničnici lokalne samouprave, novinari i stručnjaci iz civilnog društva. Ovi intervjui su pružili detaljan uvid u mehanizme i posledice dezinformacija, kao i institucionalne odgovore i izazove u njihovom rešavanju.
- > **Među 1. i 15. oktobra 2024. godine, KCSS je sproveo kratku online anketu nakon diskusije kako bi prikupio neposredne perspektive nakon sesija fokus grupe. Anketa je obuhvatila ukupno 35 ispitanika, uključujući neke učesnike fokus grupe, nekoliko osoba koje nisu učestvovala, kao i mali broj nasumično odabranih studenata i mladih ljudi. Važno je napomenuti da ova anketa nije bila dizajnirana da meri opšte javno mišljenje ili pruži potpuno relevantan uzorak. Njena primarna svrha bila je da zabeleži kako su učesnici i ograničeni broj dodatnih ispitanika interpretirali i tumačili sadržaj diskusije**

u realnom vremenu. Fokusirali smo se na neposredne reakcije i subjektivna gledišta kako bismo dopunili dubinske kvalitativne podatke iz fokus grupa sa kratkim uvidom u to kako su određene teme shvaćene ili doživljene od strane pojedinaca izvan početnih sesija. Što se tiče demografskih podataka—kao što su godine, etnička pripadnost i pol—svesno smo odlučili da ne prikupljamo te informacije iz dva glavna razloga. Prvo, naš glavni interes bio je u razumevanju kvalitativnih perspektiva povezanih sa temama diskusije, a ne u povezivanju odgovora sa specifičnim demografskim jednadžbama. Drugo, želeli smo da anketa bude kratka i nenametljiva, s ciljem podsticanja iskrenih povratnih informacija. Prema tome, iako priznajemo vrednost demografskih uvida u nekim istraživačkim kontekstima, oni su smatrani izvan okvira ciljeva ove konkretne ankete. Sveukupni cilj bio je proceniti perspektive na ograničen, ali fokusiran način, a ne pružiti statistički pregled opšte populacije.

- > **Analiza dokumenta:** Istraživanje je uključivalo analizu postojećih izveštaja i literature o dezinformacijama na Kosovu, uključujući kvalitativne i kvantitativne podatke Nacionalnog demokratskog instituta (NDI) i druge relevantne studije. Ova analiza je kontekstualizovala nalaze u okviru širih regionalnih i globalnih trendova, pružajući osnovu za identifikaciju mustre i jedinstvenih izazova na Kosovu.
- > **Triangulacija podataka:** Da bi se osigurala validnost i pouzdanost nalaza, podaci iz fokus grupa, intervjuja, anketa i analiza dokumenata su ukršteni. Ova triangulacija je omogućila bolje razumevanje uticaja dezinformacija na međuetničke odnose i pomogla je da se identifikuju ključne oblasti za intervenciju.

Integracijom ovih metoda, izveštaj nudi analizu i diskusiju o tome kako dezinformacije pogoršavaju podele i potkopavaju međuetnički dijalog i saradnju na Kosovu.

Istraživanje faktora ranjivosti na dezinformacije usmerenim na međuetničke odnose na Kosovu

Stanje krhkosti međuetničkih odnosa na Kosovu ih čini posebno ranjivim na dezinformacije

Međuetnički odnosi na Kosovu, posebno između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, duboko su ukorenjeni u nerešenim pritužbama, stvarajući nesigurno okruženje u kojem dezinformacije napreduju. Dugotrajni efekti rata iz 1990-ih, nedostatak tranzicione pravde i ograničeni napori za pomirenje ostavili su obe zajednice na relativno niskom nivou međusobnog poverenja. Eksperti civilnog društva, fokusirajući se na krhkost kroz nalaze Indeksa ranjivosti od strane Democracy D+, gde su međuetnički odnosi identifikovani kao najugroženiji društveni domen.⁵ Dezinformacije dodatno iskorišćavaju ove ranjivosti tako što seju strah i nepoverenje među zajednicama. Albana Redža, koja je viši politički analitičar u Democracy Plus, naglašava da su spoljni akteri, posebno Srbija i Rusija, ključni akteri u širenju lažnih narativa usmerenih na kosovske Srbe.⁶ Ove kampanje su osmišljene da potkopaju poverenje u kosovske institucije i kosovski ustav. Na primer, bilo koju meru ili intervenciju kosovske vlade na severu srpski mediji predstavljaju kao poteze za „uklanjanje Srba sa Kosova“. Kampanje dezinformacija koje su usmerene na međuetničke odnose na Kosovu, služe posebnom cilju kada su kosovski Srbi u pitanju, a to je da ih ubede da su „kosovske institucije protiv njih“. Ova ranjivost je pogoršana i konfrontacijskim pristupom Vlade Kosova prema EU i SAD kada je u pitanju koordinacija akcija na severu Kosova i nesposobnošću kosovskih institucija da se efikasno suprotstave ovim narativima, ostavljajući kosovske Srbe podložnijim spoljnim dezinformacijama. Nedostatak koherentne komunikacione strategije

ili aktivnih mera pomirenja omogućavaju ovim kampanjama da zažive, održavajući ciklus nepoverenja koji koči napredak u izgradnji ujedinjenog društva.

Dezinformacije na Kosovu jačaju etničke podele naoružavanjem kulturnih narativa i spoljnog uticaja.

Kampanje dezinformacija na Kosovu često ciljaju na kulturnu osetljivost i identitet, koristeći ih kao alate za produbljivanje etničkih podela. Srpski mediji često prikazuju kosovske Albance kao pretnju za srpsko nasleđe, posebno za pravoslavne verske objekte. Ovaj narativ često ima tendenciju da bude politički motivisan, sa ciljem da se kosovski Albanci predstave kao inherentni agresori u očima kosovskih Srba i međunarodne zajednice. Upotreba dezinformacija za jačanje kulturnih i verskih podela odražava šire namere spoljnih aktera, posebno Rusije, da potaknu sliku Kosova kao inherentno nestabilnog i oslabe društvenu koheziju Kosova. U tom kontekstu, platforme društvenih medija su primarni kanali za ove napore, gde se narativi lako šire i često prolaze bez nadzora. Pored kulturnih narativa, srpska politička elita manipuliše događajima da bi služila svojoj agendi. Primera radi, pripadnici oružane grupe koja je organizovala teroristički napad na Banjskoj septembra 2023. godine, u nekim od vodećih medija u Srbiji opisani su kao „heroji“.⁷ Ovo potpuno drugačije tumačenje, podstaknuto dezinformacijama, ne samo da polarizuje zajednice već i narušava poverenje u procese dijaloga i napore za pomirenje. Da bi se suprotstavilo takvom naoružanju kulture i istorije, Kosovo treba da uloži više resursa u

5. <https://disinformationindex.dplus.org/en/reports> str. 10

6. Intervju sa Albanom Redžom, višom službenicom za politiku u Democracy Plus

7. Perparim Isufi Priština „Kosovo zabranilo TV kanale Srbije Sport zbog poruka koje veličaju napad na Banjsku“ BIRN, 05.10.2023.godine, <https://balkaninsight.com/2023/10/05/kosovo-bans-serbia-sport-tv-channels-over-messages-glorifying-banjska-attack/>

institucionalne mehanizme za praćenje i borbu protiv dezinformacija, promovisanje tačnih narativa i podsticanje međuetničkog dijaloga. Bez ovih mera, uporna upotreba dezinformacija kao alata za podele nastaviće da podriva i proces normalizacije i napore na izgradnji inkluzivnog, multietničkog društva.

Nadgledanje platformi društvenih medija i onlajn medija od strane NDI , otkriva široko rasprostranjene poremećaje u informisanju koji mogu da podstaknu masovnu paniku i nasilje protiv mehanizama za sprovođenje zakona u Republici Kosovo. Na primer, u nekim slučajevima su lažne tvrdnje da je kosovska policija otimala građane srpske nacionalnosti Kosova i lažno ih etiketirala kao teroriste dospеле privukle široku pažnju javnosti. Slično tome, neosnovane optužbe sugerišu da bi kosovska policija mogla da organizuje inscenirane operacije na severu. Izveštaji o neizbežnom ratu između Kosova i Srbije su bili široko rasprostranjeni, a neke od ovih tvrdnji su, nažalost, dobile legitimitet kroz izjave visokih zvaničnika kosovske vlade. Monitoring NDI takođe pokazuje da su štampani mediji na srpskom jeziku objavljivali provokativne naslove, u kojima su policajci Kosova predstavljeni kao „teroristi“ i kako izgleda pokušaj da se opravda nasilje nad kosovskom policijom. Misinformacije o koordiniranom nasilnom napadu u koji je učestvovala Kosovska policija su se široko proširile. Među najčešćim neistinama u albanskim i srpskim medijima bile su preuveličane tvrdnje o ukupnom broju žrtava u slučaju terorističkih napada u Banjskoj. Štaviše, širile su se pogrešni narativi o policijskim operacijama nakon hapšenja, uključujući neosnovane navode o kretanju i namerama policije. Neki izvori, bez jasnih dokaza, optužili su kosovsku policiju planira napad na lokalno stanovništvo. Narativi su se značajno razlikovali između medija na srpskom i albanskom jeziku. Srpski mediji okrivili su premijera Kurtija za nasilje, prikazujući njegove postupke kao diskriminatorne protiv srpske zajednice. Oni su takođe veličali napadače, nazivajući ubijene junacima, a ne pravdajući ubistvo kosovskog policajca. S druge strane, narativi na albanskom jeziku pripisuju nasilje srpskoj vladi, etiketirajući napadače kao teroriste i kriminalce.

Prema jednom kosovskom Srbinu intervjuisanom za ovaj izveštaj, narativi o dezinformacijama uvek imaju fokus na istoriji, a takvi narativi nisu samo relikti prošlosti, već su prepakovani da bi se održile tekuće tenzije, često sa direktnim političkim motivima. Dezinformacije iskorišćavaju ovu dinamiku

uokvirujući svakodnevne incidente kroz etničko sočivo, pretvarajući manje nesporazume u zapaljive događaje. Na primer, slučaj izgubljenog telefona eskalirao je u širi sukob između albanskog dečaka i srpske porodice zbog pogrešnog izveštavanja.⁸ Takvi incidenti ilustruju kako dezinformacije pojačavaju etničke podele, sprečavajući smisleno pomirenje i podstičući klimu u kojoj nepoverenje postaje samojačajuće.

Dezinformacije produbljuju strah i izolaciju među kosovskim Srbima.

Dezinformacije na Kosovu su često osmišljene da iskoriste ionako krhko poverenje u društvu, posebno usmerene na kosovske Srbe. Narativi koje sponzorise srpska država fokusiraju se na prikazivanje kosovske vlade kao neprijateljske i opresivne.⁹ Ovo nije samo retorika, već nameran pokušaj da se izazove strah i neizvesnost. Na primer, narativi koji sugerišu da Vlada Kosova sprovodi „etničko čišćenje“ ili zatvara srpske škole i bolnice su emocionalno nabijeni i veoma efikasni u otuđivanju kosovskih Srba. Kako je objasnio zvaničnik Vlade Kosova: „Jedna porodica koja odlazi širi paniku oko svojih prijatelja i porodice... to je kao trčanje na banku“.¹⁰ Ovo pokazuje da dezinformacije usmerene na međuetničke odnose na Kosovu imaju za cilj da potencijalno pokrenu migraciju, pogoršavajući demografsku izolaciju srpske zajednice. Ova klima straha ne samo da destabilizuje međuetničke odnose, već i slabi samu strukturu multietničkog identiteta Kosova. Kako porodice odlaze, a zajednice se smanjuju, izgledi za dijalog i normalizaciju se smanjuju, ostavljajući preostalo stanovništvo podložnijim budućim kampanjama dezinformacija. Kumulativni efekat je fragmentirano društvo u kojem suživot postaje sve teža, podriva dugoročnu stabilnost i napore za izgradnju mira.

8. Intervju sa kosovskim Srbinom koji radi sa međunarodnom zajednicom na Kosovu, oktobar 2024

9. Intervju sa visokim zvaničnikom iz Kabineta premijera Republike Kosovo, oktobar 2024.

10. Intervju sa zvaničnikom Vlade Kosova, oktobar 2024

Nedostatak medijske i informacione pismenosti pogoršava uticaj dezinformacija na Kosovu

Širenje dezinformacija na Kosovu je pojačano niskim nivoom medijske pismenosti, posebno među marginalizovanim zajednicama. Vladini zvaničnici intervjuisani za ovaj izveštaj tvrde da dezinformacije često uspevaju zato što pojedinci nemaju veštine da kritički procene sadržaj koji konzumiraju, za šta tvrde da „posebno važi za tinejdžere, ali se odnosi na sve“. Brza potrošnja digitalnog sadržaja, posebno na platformama kao što su Instagram ili TikTok, čini pojedince ranjivim na manipulaciju putem direktnog falsifikovanja i drugih oblika prevare. Drugim rečima, dezinformacije na Kosovu koriste međusobno povezivanje digitalnih i tradicionalnih medijskih platformi da bi povećale svoj uticaj. Zvaničnici Vlade Kosova zabrinuti su jer, kako objašnjavaju, „ono što ide na jednoj digitalnoj platformi postaje vest na drugoj platformi, čak se i snimci sa Instagrama pojavljuju na sajtu BBC-a.“¹¹ Ovo zamagljivanje linija omogućava neproverenom ili obmanjujućem sadržaju da stekne legitimitet, dosežući publiku koja bi se inače mogla osloniti na tradicionalne medije za tačne informacije. Ova međuigra pogoršava problem dezinformacija, posebno u međuetničkom kontekstu, jer umnožava kanale kroz koje se šire narativi podjela. Na primer, izmišljene ili izmanipulisane slike – kao što je direktna falsifikacija o interakciji premijera Kurtija sa srpskim farmerom – mogu brzo da pređu sa digitalne nejasnosti na glavne vesti ili izdanje.¹² U junu prošle godine na Twitteru se pojavio audio snimak koji navodno prikazuje razgovor kosovskog premijera Aljбина Kurtija i američkog ambasadora Džefrija Hoveniera o hapšenju Srba na Kosovu. Kasnije je potvrđeno da je ovaj snimak direktna falsifikacija, pri čemu su i američka ambasada i Vlada Kosova javno poricali njegovu autentičnost.¹³ Dok se takve priče razotkrivaju, šteta javnoj percepciji je već učinjena. Postoji potreba za robusnim ekosistemom za proveru činjenica koji funkcioniše na svim medijskim platformama, obezbeđujući da se misinformacije identifikuju i

11. Ibid.

12. Lični intervju sa višim savetnikom Premijera Republike Kosova, 21.10.2024.

13. Sbunker, "Direktno falsifikovanje lažnog razgovora između Hoveniera i Kurtija", 28. jun 2023, <https://sbunker.org/en/disinfo/deepfake-i-nje-bisede-te-pretendur-mes-hovenier-dhe-kurtit/>

adresiraju pre nego što mogu da eskaliraju. Međutim, iako bi ovo bila efikasna strategija, upitno je da li je izvodljiva bez ulaganja svih relevantnih aktera.

Jezičke i kulturne barijere omogućavaju širenje dezinformacija na Kosovu

Jezičke podele na Kosovu značajno ometaju sposobnost različitih zajednica da se suprotstave narative dezinformacija i razumeju perspektive jedne druge. Nedostatak ili slabo poznavanje oba jezika između albanske i srpske zajednice stvara informativne silose, koje kampanje dezinformacija iskorišćavaju. Na primer, dubokom lažiranju na meti premijera Kosova g. Kurtija bilo je potrebno više vremena da se obrati jer je nastao u srpskim medijima, ali da se prvi put pojavio na kosovskoj medijskoj organizaciji na albanskom jeziku, „preslužba premijera bi čula za to odmah. Ali pošto je to bilo u srpskim medijima, bilo je manje neposredne javnog reagovanja svesti.“¹⁴ Ove jezičke barijere ne samo da odlažu odgovore na dezinformacije, već i olakšavaju narativima da ostanu neosporni unutar svojih školjki: „Sve dok ne budemo imali više ljudi koji govore jedni druge jezike, mnogo je lakše da stvari budu pogrešno predstavljene.“¹⁵ Odsustvo zajedničkog razumevanja na Kosovu među albanskom i srpskom zajednicom omogućava da nepoverenje opstane i dezinformacije napreduju. Stoga, davanje prioriteta učenju jezika i kulturnoj razmeni kako bi se premostile podele i podstaklo međusobno razumevanje dalje naglašava da je „otvorenost za preuzimanje informacija i iz medija druge strane, ključno je za ispravljanje pogrešnih predstavljanja.“¹⁶ Bez međusobnog pristupa (mediji na albanskom i srpskom jeziku) medijima i narativima, zajednice ostaju ograničene na svoje informacione ekosisteme, nesposobne da ospore ili provere dezinformacije o drugoj strani.

Marginalizovane i ruralne zajednice

14. Intervju sa visokim zvaničnikom iz Kabineta premijera Republike Kosova, oktobar 2024.

15. Ibid.,

16. Ibid.,

su neproporcionalno pogođene dezinformacijama

Kampanje dezinformacija na Kosovu često ciljaju marginalizovane i ruralne zajednice, gde je pristup edukaciju i informacionoj pismenosti ograničen. Ova ranjivost je pogoršana nedostatkom ciljanih edukativnih inicijativa koje se bave specifičnim potrebama ovih zajednica. Dok urbani centri mogu imati pristup radionicama i programima medijske pismenosti, ruralna područja i manjinske zajednice su često izostavljene iz takvih napora, ili nisu dovoljno uključene. Edukacija o kritičkom razmišljanju i medijskoj pismenosti je od ključnog značaja za suprotstavljanje ovim izazovima i ne bi trebalo da bude ograničeno na škole, već da se proširi na neformalna sredinama gde starije ili manje obrazovane populacije takođe mogu imati koristi.

Dezinformacije nisu samo društveni problem već i direktna pretnja političkim procesima, kao što je dijalog o normalizaciji između Kosova i Srbije

Osetljivost dijaloga o normalizaciji na dezinformacije je značajno pogoršana nedostatkom transparentnosti od strane Vlade Kosova. Na primer, informacije koje je vlada dala o sastancima dijaloga u Briselu bile su oskudne, i za razliku od prethodnih praksi, vlada tek treba izraditi sveobuhvatan javni izveštaj o napretku i rezultatima dijaloga o normalizaciji. Ovaj nedostatak transparentnosti je dodatno otežan pritužbama novinara u vezi sa ograničenim pristupom informacijama i kašnjenjem u vladinoj komunikaciji u vezi sa dijalogom.¹⁷ Takve praznine ne samo da potkopavaju poverenje javnosti, već i stvaraju prostor u kojem dezinformacije mogu napredovati, popunjavajući prazninu koju ostavljaju neadekvatni zvanični narativi. Na primer, lažno predstavljanje u medijima — kao što je prikazivanje Kosova kao „etničkog čišćenja“ — narušava poverenje potrebno za smislen dijalog. Ovi narativi ne samo da polarizuju zajednice, već i slabe poziciju Kosova, jer lažna predstavljanja potkopavaju percepciju Kosova kao multietničke, funkcionalne države. Na primer, glasine o zatvaranju srpskih škola

ili bolnica na Kosovu izazvale su paniku, podstakle iseljavanje i ostavile zajednice izmorenima. Ovo podriva argument Kosova za inkluzivnost i koegzistenciju, pojačavajući narativ Srbije o Kosovu kao nefunkcionalnoj državi. Ovaj pristup ciljanja dijaloga o normalizaciji putem dezinformacija koristi političkim elitama, dok ima efekat podrivanja ili slabljenja aktivnosti lokalnog stanovništva koje bi inače moglo podržati normalizaciju. Na primer, narativi poput „EU vrši pritisak na Kosovo“ ili „Kosovo podriva prava Srba“ koriste se kao oružje da bi se održilo protivljenje sporazumima.¹⁸ Ukupni ekosistem dezinformacija na Kosovu je otežan nedostatkom ulaganja vlade u pomirenje i međuetničku saradnju: „Većinu aktivnosti koje radimo podržavaju ambasade ili međunarodne organizacije, nema novca za takve vrste inicijativa koje dolaze od vlade.“¹⁹ Ovo oslanjanje na spoljno finansiranje podriva održivost takvih programa, ostavljajući ih osetljivim na prekid.

Kosovski novinari vide pojedine srpske medije kao sredstva za širenje dezinformacija koje imaju za cilj potkopavanje državnosti Kosova i uticaj na međuetničke odnose. Ova zabrinutost je pojačana podacima iz istraživanja NDI Kosovo koji pokazuju da se 79% srpske zajednice na Kosovu oslanja na srpske TV stanice za dnevne informacije, a 66% izražava poverenje te medijske kuće. Dominacija srpskih medija u oblikovanju narativa među kosovskim Srbima omogućuje kampanjama dezinformacija da dobiju na snazi, posebno kada ovi mediji propagiraju narative usklađene sa programima koje sponzorise država iz Beograda. Ovi narativi često prikazuju Kosovo kao neprijateljski raspoloženo prema Srbima ili kao propalu državu, dodatno produbljujući nepoverenje i polarizaciju između zajednica. Ovo je dodatno pogoršano nedostatkom kvalitativnog međuetničkog dijaloga. Uloga dezinformacija u međuetničkim odnosima između Albanaca i Srba na Kosovu duboko je povezana sa političkim narativima i državnim interesima, pri čemu neki srpski mediji često pomažu da se održe i pojačaju narativi vlasti o Kosovu. Koristeći medijske kuće koje kontroliše država i tabloidnog novinarstva, Vlada Srbije održava sistematsku kampanju dezinformacija čiji je cilj delegitimizacija nezavisnosti Kosova i podsticanje nepoverenja među kosovskim Srbima.

17. Videti na primer A2, „Kosovo-Srbija, nastavlja se dijalog u Briselu, kritika zbog nedostatka transparentnosti“, 23.10.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=qwxT-s2YrbI4>

18. Intervju sa kosovskim Srbinom koji radi sa međunarodnom zajednicom na Kosovu, oktobar 2024

19. Intervju sa kosovskim Srbinom koji radi sa međunarodnom zajednicom na Kosovu, oktobar 2024

Ono što je najvažnije jeste da Vlada Srbije koristi medije da održava percepciju o Kosovu koja nije lažna, percepciju koja pokazuje da su kosovski Srbi svakodnevno na udaru i da žive pod represijom. Prema intervjuima sa kosovskim novinarima, srpski mediji često propagiraju narative usklađene sa političkom agendom Srbije, poput prikazivanja Kosova kao „privremenog projekta“ ili „Kosova i Metohija“. Ovi napori, prema novinaru intervjuisanom za ovaj izveštaj, imaju za cilj da poseju podele. U tom kontekstu, prema kosovskom novinaru, jedan poseban medijski portal koji se ističe u ovoj agendi je Kosovo Online, za koji se smatra da je pod upravom Beograda. Prema rečima novinara intervjuisanog za ovaj izveštaj, „Kosovo onlajn pronalazi ljude, na primer poslanika nemačkog Bundestaga u stranci AfD, koji imaju antikosovske stavove i pokušavaju kroz ove intervjuje da ispadnu kao kredibilni i da ne rade za Beograd.“²⁰ Na ovaj način, neki mediji sa prilagođenom agendom dezinformacija pristupaju političkim predstavnicima krajnje desnih partija u Evropi kako bi dodatno pojačali štetne narative. Ova taktika pokazuje kako srpski mediji koriste spoljne glasove da legitimišu svoje unutrašnje narative, stvarajući sliku nepristrasnosti dok služe državnim interesima. Ovakvi narativi pojačavaju nepoverenje između Albanaca i Srba, pogoršavajući ionako krhke međuetničke odnose i podrivajući napore za normalizaciju.

Neadekvatno kontekstualno izveštavanje kosovskih medija na albanskom jeziku doprinosi misinformacijama, dodatno zaoštravajući međuetničke odnose na Kosovu

Interakcija između dezinformacija i misinformacija komplikuje međuetničke odnose, jer čak i nenamerni propusti u novinarskim standardima mogu imati štetne efekte. Na Kosovu, strukturalni nedostaci u medijskoj praksi, kao što je pritisak za brzo izveštavanje i nedostatak istorijske i političke ekspertize među mladim novinarima, doveli su do nenamernog širenja misinformacija.²¹ Kosovski novinari intervjuisani za ovaj izveštaj objašnjavaju da neki kosovski novinari ne uspevaju da se kritički angažuju ili kontekstualizuju sadržaj iz srpskih

medija, često ga prevode doslovno. Ovaj nedostatak kontekstualnog izveštavanja može da produži narative koji iskrivljuju činjenice i pojačavaju tenzije. Pritisak na novinare da prave brze vesti doprinosi ovim nedostacima, kao što je ilustrovao jedan novinar: „Veliki pritisak je imati članak svakih deset minuta.“²² Ove prakse nenamerno dozvoljavaju da misinformacije prodre u javni diskurs, zaoštravaju međuetničke odnose jačanjem stereotipa i produblivanjem postojećih podela.

Prema kosovskim Srbima intervjuisanim za ovaj izveštaj, oni primećuju da na Kosovu tradicionalni mediji često služe političkim agendama, posebno u ruralnim oblastima gde je pristup različitim informacijama ograničen: „Tradicionalni mediji su uglavnom usmereni na sredovečne i starije generacije, koje su bombardovani lažnim vestima ili zapaljivim narativima.“²³ Primera radi, srpski mediji, poput Kurira, teroristički napad u Banjskoj iz septembra 2023. godine opisali su kao ničim izazvan akt agresije kosovske policije na lokalne Srbe. Ovaj prikaz naglašava viktimizaciju, pri čemu je predsednik Vučić tvrdio da su srpski muškarci ubijani „bez ikakvog razloga“ i da kosovska vlada „šalje“ policajce da „likvidiraju sve Srbe“ pojačavajući narativ o ugnjetavanju srpske zajednice.²⁴ Ovo jednostrano izveštavanje učvršćuje predrasude i sprečava publiku da se bavi alternativnim perspektivama. Platforme društvenih medija, s druge strane, omogućavaju brzo širenje senzacionalističkih i često lažnih narativa, posebno među mlađom starosnim grupama. Mediji često imaju tendenciju da formulišu provokativne naslove o etničkim incidentima jer brzo postaju popularni na internetu. Kombinacija ovih platformi stvara moćnu spregu povratnih informacija u kojoj sadržaj koji izaziva podjele dominira i javnim diskursom i individualnim percepcijama, podrivajući napore da se izgradi međuetničko poverenje.

22. Ibid.,

23. Intervju sa kosovskim Srbinom koji radi sa međunarodnom zajednicom na Kosovu, oktobar 2024

24. KoSSev, „Vučić: Ubistvo policajca nije bilo planirano, sumnjamo da je Srbin ubijen nakon što se predao“, 27.09.2023, <https://kossev.info/en/vucic-ubistvo-policajca-nije-bilo-planirano-sumnjamo-da-je-jedan-srbin-ubijen-nakon-sto-se-predao/>

20. Intervju sa novinarom sa Kosova, oktobar 2024

21. Ibid.,

Pozitivne priče o međuetničkim odnosima i saradnji nedovoljno se izveštavaju, dozvoljavajući negativnim narativima da dominiraju

Jedan od najzanemarenijih aspekata dezinformacija na Kosovu je nedostatak pozitivnih priča koje ističu uspešnu međuetničku saradnju i koegzistenciju. Kosovski Srbi intervjuisani za ovaj izveštaj žale zbog kosovskih medija koji retko izveštavaju o ovim pričama, umesto toga više se fokusirajući na sukobe i podele. Ovo selektivno izveštavanje pojačava percepciju nepremostivog neprijateljstva između zajednica, čak i kada svakodnevna stvarnost sugerise drugačije. Na primer, slučaj izvođača radova na izgradnji domova za Srbe u opštini Gračanica, projekat koji je ostao neprijavljen, dok su priče o Srbima koji prodaju kuće Albancima dominirale medijima. Štaviše, primer opštine Gračanica gde pripadnici i albanske i srpske zajednice rade u javnim institucijama i bave se etničkim incidentima je takođe nedovoljno prijavljen.²⁵ Ova neravnoteža u izveštavanju ne samo da podstiče dezinformacije, već i lišava javnost narativa koji bi mogli da inspirišu poverenje i saradnju. Podsticanje medija da se fokusiraju na pozitivne međuetničke priče moglo bi da pomogne u suzbijanju uticaja dezinformacija koje izazivaju podele.

Kampanje dezinformacija koje ciljaju na međuetničke odnose su posebno podmukle jer potkopavaju osnovu napora za pomirenje

Eksperti intervjuisani za ovaj izveštaj primećuju da takve kampanje često prikazuju inicijative za pomirenje kao zavere koje su orkestrirali strani akteri, što obeshrabruje lokalno učešće. Nedostatak pozitivnog izveštavanja o uspešnoj međuetničkoj saradnji dodatno otežava proces pomirenja. Postoji potreba da se i albanski i srpski mediji fokusiraju na konstruktivne narative kako bi se suprotstavili ovim efektima podela.

Postoji posebna opasnost od korišćenja već uspostavljenih strahova/mitova za širenje dezinformacija

Ovi narativi su osmišljeni kako bi stvorile sumnju i strah, što ih čini posebno podmuklim. Na primer, dezinformacije iz nekih izvora kosovskih Albanaca prikazuju Srbiju kako koristi sever Kosova da uspostavi Republiku Srpsku ili kao središte organizovanog kriminala. Nasuprot tome, srpski narativi tvrde da Kosovo nastoji da protera Srbe i stvori etnički čistu albansku državu. Takve tvrdnje iskorišćavaju nesposobnost pojedinaca da provere motive, što ih čini teškim za proveru činjenica i opovrgavanje. Stručnjaci ističu kako su ovi narativi posebno efikasni jer rezonuju sa već postojećim strahovima. Ovo stalno ponavljanje motiva podela onemogućava konstruktivan dijalog i drži zajednice ukorenjenim u međusobnom nepoverenju. Narativi pomeraju fokus sa činjenica i politika na nedokazive namere, što pojačava sumnju i neprijateljstvo. Fizička i društvena odvojenost etničkih zajednica na Kosovu pogoršava delotvornost dezinformacija. Ograničena interakcija između kosovskih Srba i Albanaca znači da pojedinci retko imaju priliku da ospore stereotipe ili opovrgnu narative koje izazivaju podele kroz lične odnose. Nedostatak dvojezičnosti dodatno učvršćuje ovu podelu, jer zajednice konzumiraju potpuno različite medijske narative koji jačaju njihovu percepciju. Mladi ljudi se posmatraju kao posebno ranjivi, jer odrastaju u sredinama lišenim međuetničke interakcije. Nekoliko škola ili vannastavnih programa pružaju mogućnosti za interakciju dece iz različitih zajednica. Bez ovih ličnih veza, veća je verovatnoća da će predrasude opstati, ostavljajući pojedince ovisnim na medije i dezinformacije za svoje razumevanje „za one druge“.

Uloga lokalnih glasina u podrivanju međuetničkih odnosa je generalno potcenjena

Dok medijske kuće i politički čelnici često privlače pažnju kao pokretači dezinformacija, lokalne glasine – neformalni narativi koji se dele u svakodnevnom okruženju – igraju ključnu, ali često zanemarenu ulogu u održavanju nepoverenja i međuetničkih podela na Kosovu. Ove naizgled bezazlene razmene, koje se šire u kaficima, skupovima u zajednici i drugim neformalnim prostorima, pojačavaju štetne narative, podstiču stereotipe i doprinose fragmentaciji društva. Intervjui sa visokim

25. Intervju sa zvaničnikom opštine Gračanica, oktobar 2024

opštinskim rukovodiocima na Kosovu pokazuju da takve glasine često nemaju zlu nameru ili nameran plan, a ipak podstiču strah i mržnju samo zato što se naširoko ponavljaju i prihvataju kao istina, kako je primetio visoki zvaničnik opštine Gračanica "više od 90% ovih neformalnih narativa potiče iz neznanja ili dezinformacija, a ne iz namerne zlobe".²⁶ Emocionalna privlačnost i inherentno poverenje u komunikaciju zasnovanu na zajednici čine lokalne glasine posebno opasnim. Na primer, bilo je slučajeva u opštini Gračanica gde su krađe između lica iste nacionalnosti lažno pripisivane pripadnicima druge etničke grupe. Ova iskrivljenja su podstakle sumnju i pojačale štetne stereotipe, pogoršavajući podele između albanske i srpske zajednice na Kosovu. Takve glasine dobijaju na snazi u kontekstima u kojima društvene i fizičke podele ograničavaju lične interakcije između etničkih grupa. U ovim sredinama, pojedinci se u velikoj meri oslanjaju na rekla-kazala i neformalne narative kako bi formirali svoje razumevanje drugih zajednica, čineći glasine efikasnim oruđem za održavanje stereotipa i nepoverenja.

Nedostatak efikasne koordinacije i konsultacija Vlade Kosova sa EU i NATO-om o akcijama preduzetim na severu Kosova i dominacija dezinformacija na severu Kosova ne samo da zaoštravaju tenzije već i rezultiraju utišavanjem legitimnih zabrinutosti i preživljenih iskustva zajednice kosovskih Srba

Drugim rečima, u ovom sveukupnom kontekstu pojačanih međuetničkih tenzija na severu Kosova i značajnog nivoa dezinformacija, potencijalni slučajevi nasilja nad zajednicom kosovskih Srba na severu ili jugu, nekako se gube u ovom haosu. Ovo je posebno alarmantno jer uskrađuje ovoj zajednici suštinski put da izrazi svoje kritike i doprinese rešavanju izazova sa kojima se suočavaju. Odsustvo takvih kanala rizikuje dalje otuđenje stanovništva kosovskih Srba, jačanje njihovog nepoverenja u institucije i učvršćivanje podela u društvu. U ovom haotičnom okruženju pojačanih tenzija i neobuzdanih dezinformacija, glasovi koji se zalažu za integraciju i negovanje multietničkog društva na Kosovu – kako iz liberalne perspektive tako i unutar srpske zajednice

– značajno su potkopani. Ovi glasovi, i sa severa i sa juga, suočavaju se sa sve većom marginalizacijom, pošto polarizovana atmosfera umanjuje njihovu sposobnost da promovišu dijalog, saradnju i koegzistenciju.

U ovom izazovnom okruženju, civilno društvo na severu Kosova ima ključnu ulogu. Organizacije civilnog društva (OCD) imaju jedinstvenu poziciju da deluju kao posrednici, premošćujući jaz između zajednice i institucija. Efikasnim prenošenjem iskustava i zabrinutosti zajednice kosovskih Srba na konstruktivan način, oni mogu pomoći da se osigura da se ovi glasovi ne izgube u široj buci dezinformacija. Štaviše, civilno društvo može da podstakne dijalog i istraži puteve za saradnju sa javnim institucijama kako bi se istražila potencijalna rešenja koja se bave lokalnim problemima, dok istovremeno doprinose inkluzivnijem i stabilnijem okruženju na severu Kosova. S druge strane, javne institucije na Kosovu treba da urade dve stvari. Prvo, treba da na efikasniji način komuniciraju o svojim merama na severu Kosova, kao i da komuniciraju sa lokalnim zajednicama odozdo prema gore.²⁷ Drugo, treba da povećaju svoj domet do zajednice kosovskih Srba i povećaju broj policajaca koji govore srpski jezik koji rade na severu, kao privremenu i hitnu meru dok vlada ne vrati broj policajaca iz zajednice kosovskih Srba u Regionalnoj direkciji policije Severna Mitrovica. Konačno, most komunikacije između javnih institucija i civilnog društva ili drugih relevantnih strana koje bi mogle da se pozabave pitanjem dezinformacija takođe ima veze sa Zakonom o pristupu javnim dokumentima. Samo 50% dokumenata je objavljeno, dok ostali nisu, što ostavlja prostor za nedogovorena pitanja i stoga podložno pogrešnom tumačenju.²⁸

Lokalne glasine često služe kao neformalni pojačivači za šire kampanje dezinformacija koje orkestriraju politički ili medijski akteri. Na primer, prema jednom visokom zvaničniku iz Opštine Gračanica, narativi koji dovode u pitanje nepristrasnost i efikasnost Kosovske policije – koji se prenose kroz formalne medije – često se odražavaju u neformalnim diskusijama. Ovo neformalno pojačanje ne samo da proširuje domet dezinformacija, već im daje i dojam

26. Ibid.,

27. Intervju sa predstavnikom Kancelarije Saveta Evrope na Kosovu, oktobar 2024

28. Intervju sa predstavnikom Agencije za informacije i privatnost, oktobar 2024

kredibiliteta, jer dolazi iz pouzdanih izvora zajednice. Na primer, pozorišna predstava na Ulpijana festu u Gračanici pogrešno je predstavljena na društvenim mrežama kao verski napad, što je izazvalo lokalne napetosti. Neformalne glasine su se brzo širile, pretvarajući bezopasni kulturni događaj u navodnu

provokaciju. Brza intervencija lokalnih vlasti pomogla je smirivanju situacije, ali incident naglašava koliko lako glasine mogu da pogoršaju tenzije.²⁹

29. Ibid.,

Poluistine, paralelne realnosti i dezinformacije

Dezinformacije su dobro poznata pretnja demokratskim normama, miru i društvenoj koheziji, ali poluistine – izjave bez konteksta ili koje kombinuju elemente činjenica sa pogrešnim ili izostavljenim informacijama – predstavljaju još veći izazov, posebno u krhkim međuetničkim kontekstima kao što je Kosovo. Ove delimične istine nose prizvuk kredibiliteta, zbog čega ih je teže otkriti i veća je verovatnoća da će dobiti široko prihvaćenost. Za razliku od dezinformacija, koje se često mogu u potpunosti opovrgnuti dokazima, poluistine iskorištavaju kognitivne pristranosti, izbegavaju ispitivanje i stvaraju konfuziju, na kraju pogoršavajući nepoverenje i podjele. Poluistine crpe svoju moć iz njihovog percipiranog kredibiliteta. Ugrađujući jezgro istine u obmanjujući narativ, ove izjave zaobilaze skepticizam koji bi otvorene laži mogle izazvati. Na primer, učesnici fokus grupa su istakli slučaj gde je odluka vlade u vezi sa ograničenjima uvoza srpske robe pogrešno predstavljena kao potpuno rešena. U stvarnosti, radilo se o samo

određenim graničnim prelazima, a ključna pitanja su ostala nerešena. Ova delimična tačnost je omogućila da narativ postane ubedljiv, dovodeći obe zajednice u zabludu i podgrevajući ogorčenje među kosovskim Srbima koji su smatrali da je odluka pogrešno predstavljena.³⁰ Ova varljiva suptilnost omogućava da se poluistine široko šire, posebno kroz pouzdane mreže i medijske kanale. Za razliku od očiglednih dezinformacija, koje mogu odmah upaliti crveno svetlo, manje je verovatno da će poluistine biti dovedene u pitanje, posebno od strane pojedinaca koji nemaju medijsku pismenost ili pristup alternativnim perspektivama. Učesnici diskusija su istakli da pouzdani izvori koji dele nepotpune narative nenamerno povećavaju njihov doseg, jer javnost retko kritički procenjuje informacije iz ovih izvora.

30. Intervju sa novinarom kosovskim Srbinom, oktobar 2024

DOGAĐAJ/VESTI	OVERALL PERCEPTION OF K-ALBANIANS	OVERALL PERCEPTION OF K-SERBS
NAPAD NA BANJSKU	Teroristički napad paravojnih trupa	Glorifikacija napadača kao heroje
ZSO	Pretnja teritorijalnom integritetu i suverenitetu Kosova poput „Republike Srpske“ (53% K-Albanaca i 37% K-Srba)	Dokazi o lošoj nameri Kosova
VLADINE MERE NA SEVERU	Mehanizam za sprovođenje zakona	Pokušaj etničkog čišćenja srpske zajednice
DIJALOG POSREDOVAN OD STRANE EU	EU vrši pritisak na Kosovo	EU podriva prava Srba
KULTURNI DOGAĐAJI	Nema reakcije.	Ugrožavanje pravoslavne vere

Psihološki i emocionalni uticaj poluistina ih takođe čini jedinstveno opasnim. Usklađujući se sa postojećim predrasudama, ovi narativi izazivaju snažne emocionalne reakcije kao što su strah ili bes, koji zasenjuju racionalni diskurs. Senzacionalni

naslovi ili selektivno uokvirene činjenice podstiču neprijateljstvo između zajednica, produbljuju podele i jačaju stereotipe. Na primer, obmanjujući izveštaji tokom napetih trenutaka, kao što su oni koji se odnose na incidente na severu Kosova, često

predstavljaju događaje na načine koji pojačavaju etničke animozitete. Ovo pitanje dodatno pogoršava teškoća u suprotstavljanju poluistinama. Za razliku od otvorenih laži, koje se mogu jasno razotkriti, poluistine zahtevaju nijansirane odgovore koji se bave i tačnim i obmanjujućim aspektima. Ova složenost često dovodi do odloženih ili neefikasnih pokušaja razotkrivanja. Štaviše, ispravke retko postižu isti nivo dometa ili odjeka kao originalne obmanjujuće informacije, ostavljajući zajednicama da se bore sa dugotrajnim efektima nepoverenja i misinformacija. Dugoročne posledice poluistina su posebno pogubne. Ponovljeno izlaganje potkopava poverenje u medije, institucije, pa čak i procese pomirenja. Na Kosovu, gde su međuetnički odnosi krhki, ova erozija poverenja je duboko štetna. Učesnici fokus grupa organizovanih za ovaj izveštaj naglasili su da su poluistine doprinele stvaranju „paralelnih realnosti“ u kojima srpske i albanske zajednice koriste potpuno različite narative o istim događajima. Ova fragmentacija ne samo da produbljuje podele već i ometa smislen dijalog i pomirenje. Dok neki tvrde da puna dezinformacija, sa svojim namernim lažima, predstavlja neposredniji rizik zbog svog potencijala da podstakne nasilje, opasnost od poluistina leži u njihovoj podmukloj prirodi. Oni postepeno destabilizuju društva, potkopavajući temelje poverenja neophodnog

za suživot. Rešavanje ovog izazova zahteva prilagođene intervencije, kao što je podsticanje medijske pismenosti, promovisanje inicijativa za proveru činjenica i podsticanje dijaloga među zajednicama kako bi se ublažio suptilan, ali prodoran uticaj poluistina. U krhkim kontekstima kao što je Kosovo, poluistine nisu samo obmanjujuće; korozivni su. Oni napreduju u senci dvosmislenosti, iskorišćavajući pukotine u društvu i narušavajući poverenje potrebno za izgradnju mirne, multietničke budućnosti. Prepoznavanje i rešavanje njihove jedinstvene opasnosti je od suštinskog značaja za podsticanje otpornosti na manipulativne taktike dezinformacija.

Nedostatak institucionalne transparentnosti stvara plodno tlo za razvoj dezinformacija na Kosovu. Na primer, kada javne institucije ne uspevaju da proaktivno dele tačne informacije, posebno o dešavanjima na severu Kosova ili većinski srpskim oblastima, ostavljaju prostor za spekulacije i manipulacije. Obmanjujući naslovi, osmišljeni da privuku klikove, često iznose informacije koje se značajno razlikuju od sadržaja članka. Ova praksa održava javne misinformacije i dovodi do narativa koji izazivaju podele. Dezinformacije se često koriste kao oruđe za ometanje napretka u dijalogu o normalizaciji koji vodi EU.

Dinamika dijaspore i pojačavanje dezinformacija

Zajednice dijaspore često služe kao vitalne veze između svojih domovina i zemalja domaćina, utičući na percepcije, javni diskurs, pa čak i na kreiranje politike. U kontekstu Kosova, međutim, mreže dijaspore su postale značajni pojačivači dezinformacija, posebno u vezi sa međuetničkim odnosima i ukupnim odnosima između Kosova i Srbije, uključujući dijalog za normalizaciju odnosa između dve zemlje uz pomoć Evropske unije (EU). Ova dinamika je oblikovana fizičkom i emocionalnom distancom dijaspore od realnosti na terenu, njihovom konzumacijom senzacionalističkih narativa i njihovom tendencijom da zauzme radikalizovane pozicije.

Ključna karakteristika dezinformacija koje pokreće dijaspora je sklonost ka ekstremizmu. Kako su primetili učesnici fokus grupa, pripadnici dijaspore često zauzimaju radikalnije stavove od onih koji žive na Kosovu. Ovaj fenomen nije jedinstven za Kosovo, ali je dosledna u mnogim zajednicama dijaspore širom sveta, gde udaljenost od svakodnevne stvarnosti podstiče idealizovana ili suprotstavljena pogleda. U slučaju Kosova, neki članovi dijaspore pojačavaju polarizovane narative na društvenim medijima, često preko anonimnih naloga kojima nedostaje odgovornost ili transparentnost. Ovi nalozi, iako ne moraju nužno direktno da oblikuju diskurs, služe kao odjeci istomišljenika koje uvećavaju postojeće podele.

Kao što je navedeno u diskusiji fokus grupa za ovaj izveštaj i podržano regionalnim analizama, pripadnici dijaspore često zauzimaju radikalnije stavove od stanovnika svojih matičnih zemalja. Ovo je posebno evidentno na Zapadnom Balkanu, gde istorijske pritužbe i bilateralni sporovi, posebno između Kosova i Srbije, stvaraju plodno tlo za polarizovanje narativa. Ovo važi i za albansku i za srpsku dijasporu. Na primer, čini se da zajednice u srpskoj dijaspori često konzumiraju dezinformacije koje opisuju Kosovo kao suštinski neprijateljsko prema Srbima ili obrnuto, pri čemu i dalje preovlađuju narativi koji tvrde da Kosovo nastoji da etnički očisti srpske zajednice na severu. Na primer, narativ da je zabrana srpskog dinara kao optičajnog novca sa Kosova deo šire strategije da se

nanese šteta Srbima naširoko je kružio u mrežama srpske dijaspore, pojačavajući nepoverenje. S druge strane, čini se da albanska dijaspora često konzumira dezinformacije koje karakterišu dijalog o normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije kao izrazito asimetričan, koji služi samo interesu Srbije, gde se svaki sporazum sa Kosovom često doživljava kao ustupak. Na primer, postoji značajna količina dezinformacija koje su konzumirale i, u nekim slučajevima, propagirale zajednice dijaspore na platformama društvenih medija u vezi sa Zajednicom opština sa srpskom većinom (ZSO), kao nečim što je nateralo Kosovo da uspostavi još jedan entitet u stilu Republike Srpske. Diskusije u fokus grupama i intervjui stručnjaka pokazuju da zajednice dijaspore nisu u potpunosti upoznate sa pravnim i političkim okvirom na Kosovu koji reguliše prava nevećinskih zajednica. Ova etno-politička radikalizacija dodatno je podstaknuta nedostatkom iskustva iz prve ruke. Pripadnici dijaspore se za informacije često oslanjaju na politički iskrivljene medije ili medijske kuće koje kontroliše država. Na primer, mreže srpske dijaspore u velikoj meri dele dezinformacije koje potiču iz medija koje podržava država, kao što je ruski Sputnjik Srbija, koji Kosovo prikazuje kao propalu državu i njegove lidere kao marionete zapadnih sila, a Zapad da radi protiv srpskih interesa.

Platforme društvenih medija služe kao moćni vektori za ulogu dijaspore u širenju dezinformacija. Pripadnici dijaspore često dele sadržaj koji kombinuje delimične istine sa zapaljivim tvrdnjama. Nedavni izveštaj o praćenju medija istakao je širenje narativa u kojima se Kosovo uobličava kao militaristička pretnja nakon odluke SAD da prodaju protivtenkovske raketne sisteme Javelin Kosovu. Takve tvrdnje, iako su labavo vezane za činjenične događaje, bile su preuveličane da bi se prikazalo Kosovo kao priprema za etnički sukob, dodatno zaoštravajući međuetničke odnose.³¹ Slično, mreže

31. Trendovi dezinformacije i narativi u regionu Zapadnog Balkana: Izveštaj o monitoringu medija za period januar-mart 2024, <https://metamorphosis.org>

dijaspora pojačavaju regionalne i geopolitičke kampanje dezinformisanja. Narativi koje podržava Rusija, na primer, iskorišćavaju postojeće podele prikazujući Srbiju kao žrtvu zapadnih zavera i Kosovo kao posrednika za „agresiju NATO-a“. Ovi narativi snažno odjekuju u zajednicama dijaspore, gde se recikliraju i lokalizuju putem društvenih medija i kanala zajednice. Jedan upečatljiv primer je odgovor na napad na Banjsku na severu Kosova, gde su mreže srpske dijaspore širile neproverene tvrdnje da kosovske snage bezbednosti gađaju Srbe neselektivno. Ove tvrdnje izazvale su negodovanje

srpske dijaspore i pojačale pozive na međunarodnu intervenciju, uprkos dokazima da su napad orkestrirale određene kriminalne grupe. Štaviše, dezinformacijski narativi u vezi sa dijalogom Kosova i Srbije često ciljaju na publiku dijaspore kako bi uticali na širi međunarodni diskurs. Na primer, prikazivanje uloge EU kao pristrasne ili neefikasne u olakšavanju dijaloga je tema koja se ponavlja koja podriva poverenje u proces.

mk/en/izdanija_arhiva/disinformation-trends-and-narratives-in-the-western-balkans-media-monitoring-report-for-the-period-january-march-2024/

Razumevanje dezinformacija koje ciljaju međuetničke odnose na Kosovu kroz brojke

Da bismo upotpunili kvalitativnu analizu, sproveli smo anketu nakon fokus grupe sa svim učesnicima u diskusijama fokus grupa koje su organizovane za ovaj izveštaj. Pored toga, distribuirali smo onlajn anketu odabranoj grupi dobro informisanih mladih odraslih osoba. Ovaj pristup ima za cilj da obezbedi određeni stepen kvantifikacije i statističkog uvida u to kako se dezinformacije percipiraju. Važno je napomenuti da ovaj odeljak nije zamišljen kao analiza javnog mnjenja ili predstavljanje širih percepcija javnosti. Umesto toga, nastoji da ponudi statistički pregled koji bi podržao kvalitativne nalaze, nudeći neki numerički kontekst kako bi se bolje razumelo kako određene grupe uključene u ovu studiju gledaju na dezinformacije. Ovaj pristup osigurava da je analiza zasnovana i na kvalitativnoj dubini i na ograničenoj, ali značajnoj kvantitativnoj perspektivi.

Na osnovu podataka, većina (66%) ispitanika često se susreće sa dezinformacijama o međuetničkim odnosima, što značajno utiče na poverenje među zajednicama (83% smatra veoma značajan uticaj). Nedostatak medijske pismenosti (25%) i politička manipulacija (18%) su glavni faktori koji zajednice čine ranjive na dezinformacije. 79% ispitanika pripisuje dezinformacije unutrašnjim akterima, ukazujući da lokalna dinamika i politički podsticaji igraju glavnu ulogu. Dok 71% smatra da su njihove zajednice ranjive, samo 57% veruje da njihova zajednica može efikasno da se suprotstavi dezinformacijama. Jače inicijative za proveru činjenica (35%) i programi medijske pismenosti (30%) smatraju se najefikasnijim strategijama za smanjenje dezinformacija.

Prevalencija dezinformacija:

Podaci pokazuju da su dezinformacije u vezi sa međuetničkim odnosima uobičajeno iskustvo za većinu ispitanika, a 66% je izjavilo da se sa njima susreće „veoma često“ ili „često“. Ovaj visok nivo izloženosti odražava ukorenjenu prirodu dezinformacija u javnom diskursu i njen potencijal da pogorša podele unutar kosovskog multietničkog društva. Samo mala manjina (3%) navodi da se

retko susreće sa takvim sadržajem, što ukazuje da su dezinformacije skoro sveprisutne i pogađaju većinu segmenata stanovništva. Ova prevalencija ima značajne implikacije na društvenu koheziju i poverenje između zajednica. Stalna izloženost narativa koje izazivaju podele rizikuje jačanje stereotipa i produbljivanje nepoverenja, čineći napore za pomirenje izazovnijim. Takođe sugerise dobro koordinisano širenje lažnih narativa, verovatno od strane spoljnih ili unutrašnjih aktera koji žele da destabilizuju međuetnički sklad.

Slika 1: Prevalencija dezinformacija

Koliko često nailazite na dezinformacije o međuetničkim odnosima na Kosovu?

Poverenje u prepoznavanje dezinformacija:

Dok 60% ispitanika izražava poverenja u svoju sposobnost prepoznavanja dezinformacija, 37% se oseća samo „donekle sigurnim“, a 3% nema poverenja u potpunosti. Ovaj mešoviti nivo poverenja naglašava kritični jaz u medijskoj pismenosti i veštinama kritičkog mišljenja. Iako je većina samouverena u svoju pronicljivost, značajan procenat manje uverenih pojedinaca ističe ranjivosti koje bi kampanje dezinformacija mogle da iskoriste. Nedostatak punog poverenja, posebno među određenim grupama, sugerise da čak i ako pojedinci prepoznaju neku lažnu informaciju, suptilnije ili emocionalno rezonantnije dezinformacije i dalje mogu uticati na percepciju i stavove javnosti. Ovo je posebno zabrinjavajuće u kontekstu gde su međuetnički odnosi već osetljivi i skloni manipulaciji.

Slika 2: Uverenost u prepoznavanju dezinformacija

Kako biste ocenili svoju sposobnost prepoznavanja dezinformacija kada naidete na njih?

Izvori dezinformacija:

Kada su upitani o primarnim izvorima dezinformacija koje ciljaju na međuetničke odnose, ispitanici su identifikovali Facebook (27%) kao dominantnu platformu, a zatim slede međunarodni veb sajtovi za vesti (22%) i lokalni veb sajtovi sa vestima (20%). Druge platforme, kao što su Instagram (15%) i „word of mouth“ (5%), takođe igraju značajnu ulogu, dok se Telegram (2%) i WhatsApp/Viber (4%) smatraju manje uticajnim. Dominacija Fejsbuka kao vektora dezinformacija naglašava kritičnu ulogu društvenih medija u širenju lažnih narativa. Široka upotreba Fejsbuka i Iakoća sa kojom se neprovereni sadržaj može deliti pojačavaju njegovu ulogu platforme za dezinformacije. Slično tome, značajan uticaj internetskih i međunarodnih veb-sajtova sa vestima sugerise da profesionalno proizvedene dezinformacije, pored sadržaja koji generišu korisnici, igraju značajnu ulogu u oblikovanju narativa o međuetničkim odnosima. Zanimljivo je da dok platforme društvenih medija dominiraju, uloga međuljudske komunikacije („word of mouth“) ne može se zanemariti, čak i ako čini manji udeo. Ovo ukazuje na to da dezinformacije nisu ograničene na digitalne prostore, već takođe pronalaze rezonancu u svakodnevnim ljudskim interakcijama, što može da produži lažne narative unutar zajednica.

Slika 3: Izvori dezinformacija

Po Vašem mišljenju, koje su platforme glavni izvori dezinformacija koje ciljaju na međuetničke odnose?

Uticaj dezinformacija na poverenje između etničkih zajednica:

Ogromna većina ispitanika (83%) veruje da dezinformacije imaju veoma značajan uticaj na poverenje među etničkim zajednicama na Kosovu. Manji deo (11%) primećuje umereni uticaj, dok samo 6% smatra da je efekat slab. Ovaj konsenzus naglašava destruktivnu moć dezinformacija u narušavanju društvenog poverenja. Poverenje je temeljni element međuetničke saradnje i izgradnje mira; kada ga dezinformacije potkopavaju, posledice mogu uključiti pojačane tenzije, smanjenu spremnost za dijalog i polarizovanije društvo. Ovi nalazi sugerisu da rešavanje dezinformacija nije samo pitanje suprotstavljanja lažnim narativima, već i negovanja poverenja i otpornosti između zajednica.

Slika 4: Uticaj dezinformacija na poverenje između etničkih zajednica

Šta mislite, koliko dezinformacije utiču na poverenje među etničkim zajednicama na Kosovu?

Izvori dezinformacija: interni naspram eksternih pokretača

Ispitanici u velikoj većini pripisuju dezinformacije internim akterima, a 79% ih identifikuje kao glavne pokretače. Samo 9% vidi spoljne aktere kao glavni izvor, dok 12% smatra da su i unutrašnji i spoljni akteri podjednako odgovorni. Ovaj nalaz naglašava ulogu lokalne dinamike u podsticanju kampanja dezinformacija. Unutrašnji akteri — bilo da su politički, društveni ili povezani sa medijima — verovatno iskorištavaju postojeće etničke podele da služe svojim interesima. Međutim, prepoznavanje spoljnog uticaja, iako manjeg, ukazuje na to da kampanje dezinformacija mogu takođe biti podržane ili pojačane od strane spoljnih državnih ili nedržavnih aktera koji žele da destabilizuju region. Napori u borbi protiv dezinformacija stoga moraju biti usmereni i na lokalne narative i na spoljne uticaje da bi bili efikasni.

Slika 5: Izvori dezinformacija: interni naspram eksternih pokretača

Da li verujete da dezinformacije usmerene na etničke odnose na Kosovu prvenstveno vode unutrašnji ili spoljni akterima?

Doprinos dezinformacija tenzijama u zajednici:

Na pitanje o ulozi dezinformacija u doprinosu napetosti ili konfliktu, 37% ispitanika navodi da ona „često“ igra ulogu, dok drugih 37% kaže da „ponekad“ doprinose. Manji deo (12%) ukazuje da retko ili nikada ne doprinosi, dok je 14% nije sigurno. Ovi nalazi ističu sveprisutan i opipljiv uticaj dezinformacija na dinamiku zajednice. Stvarajući ili pogoršavajući nesporazume i nepoverenje, dezinformacije podstiču napetost i čine pomirenje, pa čak i međuetničku saradnju, izazovnijim. Visok procenat ispitanika koji prepoznaju njegovu ulogu naglašava potrebu za ciljanim intervencijama na nivou zajednice kako bi se ublažili efekti lažnih narativa i sprečile eskalacije.

Slika 6: Doprinos dezinformacija tenzijama u zajednici

Prema vašem iskustvu, da li su dezinformacije doprinele napetosti ili sukobu između etničkih grupa u vašoj zajednici?

Ranjivost zajednice na dezinformacije:

Anketa otkriva da većina (71%) svoju zajednicu doživljava kao ranjivu na dezinformacije u vezi sa međuetničkim odnosima, dok je 23% smatra donekle ranjivom. Samo 6% veruje da njihova zajednica nije ranjiva. Ova uočena ranjivost odražava značajne rizike koje predstavljaju kampanje dezinformacija. Zajednice koje se osećaju ranjivim verovatno su svesne svog ograničenog kapaciteta da se suprotstave lažnim pričama ili da se odupru. Ova svest, iako važna, takođe naglašava kritičnu potrebu za izgradnjom otpornosti kroz programe medijske pismenosti, jače lokalno rukovodstvo i proaktivno angažovanje zajednice. Rezultati istraživanja NDI Kosovo pokazuju da 65% Srba očekuje pogoršanje međuetničkih odnosa, za razliku od 53% Albanaca koji očekuju poboljšanje. Ovo odstupanje odražava „paralelnu realnost“ koju stvara etnički segmentirana medijska potrošnja, gde se 86% Albanaca oslanja na kosovske TV stanice, a 79% Srba se oslanja srpskim TV kanalima za dnevne informacije. Srpska zajednica na Kosovu pokazuje znatno veću naklonost prema Rusiji i Kini, sa ocenom 4,0 odnosno 3,8 na skali od 1 do 5, gde 5 označava najveću naklonost. Ovo je u oštroj suprotnosti sa albanskom zajednicom, koja pokazuje najveću naklonost prema SAD, NATO-u i Nemačkoj, sa 4,6. Ove razlike naglašavaju izraženu divergenciju u geopolitičkim opredeljenjima i percepcijama između dve zajednice, potencijalno pod uticajem dezinformacija. Ugroženost je posebno izražena u marginalizovanim i ruralnim područjima, gde je pristup programima medijske pismenosti ograničen.

Slika 7: Ranjivost zajednice na dezinformacije

Šta mislite, koliko je vaša zajednica ranjiva na dezinformacije u vezi sa međuetničkim odnosima?

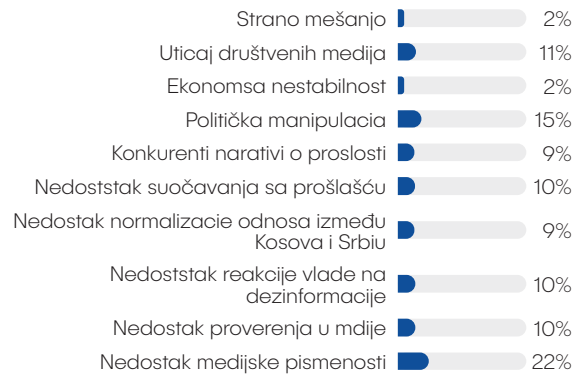
Faktori koji doprinose ranjivosti:

Ispitanici su identifikovali **nedostatak medijske pismenosti** (25%) kao vodeći faktor koji čini zajednice na Kosovu ranjivima na dezinformacije, praćen **političkom manipulacijom** (18%) i uticajem društvenih medija (14%). Drugi značajni faktori uključuju **nedostatak poverenja u medije**, **nedostatak reakcije vlade** i nerazjašnjene historije o prošlosti. Ovi podaci naglašavaju višestruku prirodu ranjivosti dezinformacija. Nedostatak medijske pismenosti ograničava sposobnost pojedinaca da kritički procenjuju izvore informacija, ostavljajući ih podložnim manipulaciji. Politička manipulacija pogoršava ove izazove, jer se narativi podjela često koriste ka oružje za političku korist. Uticaj platformi društvenih medija dodatno otežava problem služeći kao primarni vektori za širenje dezinformacija. Nalazi ističu potrebu za višestrukim pristupom koji se bavi ovim ranjivostima, uključujući edukativne inicijative, ojačanu institucionalnu odgovornost i napore da se izgradi poverenje javnosti u verodostojne izvore informacija.

Ono što pogoršava ranjivost zajednice na dezinformacije je to što većina ne može da identifikuje sadržaj dezinformacija. Prema podacima istraživanja NDI Kosovo, samo 11% građana Kosova proverava izvor informacija kada naiđe na zanimljive/neobične informacije kako bi potvrdilo da li su tačne.

Slika 8: Faktori koji doprinose ranjivosti

Šta mislite koji faktori čine zajednice na Kosovu podložnim dezinformacijama?

Percipirani kapaciteti za suzbijanje dezinformacija:

Na pitanje o sposobnosti njihove zajednice da se suprotstavi dezinformacijama, **57% ispitanika se složilo** da njihova zajednica to može učiniti, **dok se 29% donekle složilo**, a **14% se ne slaže**. Ovo mešano poverenje sugerise da iako većina veruje u otpornost svoje zajednice, značajan deo ostaje neizvestan ili sumnjiv. Ove rezerve verovatno potiču od sistemskih faktora koji doprinose ranjivosti, uključujući ograničenu medijsku pismenost i uočenu neefikasnost u rešavanju ovog pitanja na institucionalnom nivou. Izgradnja poverenja u kapacitet zajednice zahtevaće osnaživanje lokalnih aktera, negovanje saradnje i demonstriranje opipljivih uspeha u borbi protiv kampanja dezinformacija.

Slika 9: Percipirani kapaciteti za suzbijanje dezinformacija

Koliko se slažete sa sledećom izjavom: „Zajednica kojoj pripadam može da se suprotstavi dezinformacijama“?

Ko treba da vodi borbu protiv dezinformacija?

Ispitanici su identifikovali **vladine institucije** (25%), **organizacije civilnog društva** (20%) i **lokalne medije** (20%) kao grupe koje su najodgovornije za vođenje napora u borbi protiv dezinformacija. **Nastavnici i obrazovne institucije** (15%) su takođe viđeni kao važni akteri, dok se **lideri zajednice** (10%) i **međunarodne organizacije** (8%) smatraju sekundarnim. Ovi podaci naglašavaju očekivanja javnosti za koordinisan odgovor više zainteresovanih strana. Vladine institucije se smatraju ključnim zbog svojih kapaciteta da donose politike i regulišu medijske platforme. Organizacije civilnog društva i lokalni mediji su prepoznati po svom osnovnom dometu i sposobnosti da podstiču poverenje javnosti. U međuvremenu, obrazovne institucije igraju ključnu ulogu u promovisanju dugoročne otpornosti kroz medijsku pismenost i obrazovanje za kritičko mišljenje.

Slika 10: Ko treba da vodi borbu protiv dezinformacija?

Po Vašem mišljenju, koje grupe bi trebalo da preuzmu vođstvo u suzbijanju dezinformacija na Kosovu?

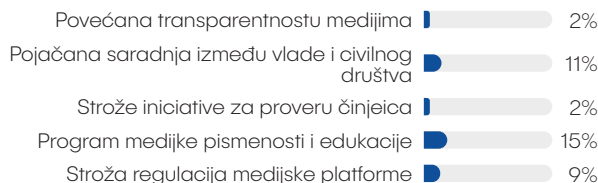
Pristupi za smanjenje dezinformacija:

Najpoželjnije strategije za rešavanje dezinformacija uključuju **snažnije inicijative za proveru činjenica** (35%) i **programe medijske pismenosti i edukacije** (30%). Poboljšana saradnja između vlade i civilnog društva (20%) je takođe viđena kao vitalni korak, praćena **strožim regulativima za medijske platforme** (10%) i **povećanom transparentnošću**

u medijima (5%). Ovi prioriteti odražavaju jasno prepoznavanje potrebe za proaktivnim i preventivnim merama. Inicijative za proveru činjenica bave se neposrednim izazovom razotkrivanja lažnih narativa, dok obrazovni programi grade dugoročnu otpornost. Saradnja između vlade i civilnog društva je od suštinskog značaja za stvaranje održivih rešenja, a regulisanje medijskih platformi može ublažiti strukturne pokretače dezinformacija.

Slika 11: Pristupi za smanjenje dezinformacija

Šta mislite da je najefikasniji način da se smanji širenje dezinformacija na Kosovu?

Dezinformacije predstavljaju ozbiljnu pretnju međuetničkim odnosima na Kosovu, jer održavaju stereotipe i nepoverenje među zajednicama. Dok mnogi pojedinci veruju u svoju sposobnost da razaznaju dezinformacije, značajan procenat ispitanika koji nemaju puno poverenje ukazuje na nedostatak kritičke medijske pismenosti. Ovaj jaz bi mogao da učini određene grupe ranjivijim na manipulaciju, posebno ako su dezinformacije sofisticirane ili emocionalno nabijene. Platforme društvenih medija, posebno Facebook, služe kao primarni vektori za širenje dezinformacija. Ovo pokazuje potrebu da se ispituju opcije za regulisanje i nadgledanje ovih platformi na Kosovu, međutim, onlajn i međunarodni veb sajtovi sa vestima se takođe vide kao izvori dezinformacija na Kosovu, što sugeriše da dezinformacije nisu ograničene na sadržaj koji generišu korisnici, već takođe potiče od profesionalizovanih izvori. Pored toga, „word of mouth“ se takođe smatra važnim kanalom za širenje dezinformacija, što ukazuje da međuljudska komunikacija ostaje kanal za dezinformacije, iako u manjoj meri.

ZAKLJUČAK:

Uticaj dezinformacija na međuetničke odnose na Kosovu

Dezinformacije su sveprisutan i snažan izazov međuetničkim odnosima na Kosovu, duboko ukorenjen u društvene podele i istorijske pritužbe. Iskorišćava ranjivosti kao što su niska medijska pismenost, nepoverenje u institucije i ograničena međuetnička interakcija, pojačavajući stereotipe, podstičući nepoverenje i potkopavajući napore za pomirenje. Nalazi ovog izveštaja naglašavaju kako dezinformacije deluju na više nivoa – oblikujući individualne percepcije, dinamiku zajednice i širi institucionalni kredibilitet – dok ometaju normalizacioni dijalog između Kosova i Srbije.

Ključni nalazi fokus grupa, intervjua i anketa otkrivaju da dezinformacije ne samo da napreduju zbog postojećih društvenih ranjivosti na Kosovu, već i aktivno podriva liberalne glasove i napore za integraciju. Glasovi koji se zalažu za multietničku saradnju, posebno na severu, ugušeni su u haotičnom ekosistemu dezinformacija, ostavljajući zajednice sve polarizovanije i udaljenije. Nedostatak koordinisane vladine akcije i institucionalne transparentnosti dodatno pogoršava problem, dozvoljavajući štetnim narativima da nekontrolisano dobiju snagu. Civilno društvo na severu Kosova pojavljuje se kao ključni akter u premošćivanju podela i podsticanju dijaloga, posebno sa javnim institucijama. Ulaganja u medijsku pismenost, inicijative za proveru činjenica i platforme koje pojačavaju pozitivne međuetničke narative su od suštinskog značaja za negovanje poverenja i otpornosti.

Pojačavanje negativnih stereotipa

Dezinformacije cvetaju na pojačavanju stereotipa, koji su duboko ukorenjeni u istorijskim pritužbama i etničkim podelama. Učesnici fokus grupa su primetili da dezinformacije često prikazuju pripadnike druge etničke zajednice kao agresore ili pretnje. Na primer, srpski mediji često postavljaju Albance kao nasilne ili neprijateljske prema Srbima, dok albanski mediji predstavljaju Srbe na severu Kosova kao

kriminalce ili militantne. Ovo selektivno označavanje učvršćuje unapred stvorene ideje i dehumanizuje drugu grupu, stvarajući značajne prepreke za međusobno razumevanje. Jedan učesnik je podelio primer dezinformacija tokom nedavnog incidenta na severu, gde su srpski mediji izvestili da su Albanci sistematski napali Srbe, uprkos nedostatku dokaza. Slično, albanski mediji su širili preterane tvrdnje o srpskim namerama da destabilizuju Kosovo. Ovi narativi, pojačani i tradicionalnim medijima i društvenim platformama, održavaju ciklus straha i neprijateljstva, obeshrabrujući otvoreni dijalog između zajednica. Skoro svi učesnici i ispitanici istakli su nemire na Kosovu 2004. godine kao istorijski primer kako dezinformacije mogu dovesti do nasilja. Neredi su izazvani lažnim izveštajima da su srpski pojedinci silom gurali albansku decu u reku, što je dovelo do njihove smrti. Iako su tvrdnje kasnije opovrgnute, dezinformacije su već podstakle široko rasprostranjeno nasilje, ostavljajući trajne ožiljke na međuetničkim odnosima. Ovaj incident naglašava dubok i destruktivan potencijal dezinformacija za iskorištavanje postojećih tenzija i izazivanje sukob.

Stvaranje paralelnih realnosti

Dezinformacije doprinose formiranju „paralelnih realnosti“, gde albanska i srpska zajednica konzumiraju potpuno različite narative o istim događajima. Ova fragmentacija je podstaknuta etnički polarizovanim medijima koji daju prioritet stranačkim agendama nad objektivnim izveštavanjem. Učesnici su primetili da mediji na srpskom jeziku, posebno oni koje kontroliše vlada u Beogradu, često prikazuju događaje u vezi sa Kosovom na način koji pojačava narativ srpske žrtvenosti. Nasuprot tome, mediji na albanskom jeziku mogu se fokusirati na prikazivanje akcija Kosova kao opravdanih, bez obzira na njihove implikacije po srpsku manjinu. Divergencija u medijskim narativima posebno je bilo evidentno tokom diskusija o incidentima na severu Kosova. Na primer, dok su albanski mediji opisivali policijske

akcije kao napore za održavanje vladavina prava, srpski mediji su iste akcije opisivali kao smerene na srpsko stanovništvo. Ovaj nedostatak zajedničkog razumevanja stvara okruženje stvara okruženje u kojem raste međusobno nepoverenje, jer svaka zajednica doživljava drugu kao život u alternativnoj stvarnosti oblikovanoj pristrasnim medijskim izveštajima. Učesnici su takođe istakli da nepostojanje multietničkih medija dodatno učvršćuje ove paralelne realnosti. Bez platformi koje predstavljaju uravnotežene perspektive, zajednicama nedostaju mogućnosti da se angažuju sa narativima koji osporavaju njihove predrasude. Kao što je jedan učesnik naveo: „Mediji nam ne pomažu da razumemo jedni druge. To je samo jačanje onoga u šta već verujemo.“ Ova dinamika ne samo da produbljuje podele već i ometa napore da se zajednički rešavaju zajednički izazovi.

Podrivanje poverenja u institucije

Dezinformacije narušavaju poverenje u lokalne i međunarodne institucije, komplikujući njihovu sposobnost da olakšaju pomirenje i upravljanje. Učesnici su istakli nekoliko primera gde su dezinformacije usmerene na institucije stvarale skepticizam u vezi sa njihovim namerama i postupcima. Na primer, lažni izveštaji o navodnim planovima Vlade Kosova da zameni državnu zastavu albanskim orlom podstakli su strah u srpskoj zajednici od etničke dominacije. Slično tome, dezinformacije o operacijama kosovske policije na severu dovele su do navoda o pristrasnosti i nedoličnom ponašanju, podrivajući njihov kredibilitet među Srbima i Albancima. Ova erozija poverenja posebno je štetna u kontekstu dijaloga o normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije. Kampanje dezinformacija često prikazuju sporazume kao nesrazmerno favorizovanje jedne strane, sejući sumnju u njihovu pravičnost i izvodljivost. Na primer, tokom nedavnih pregovora, u medijskim izveštajima se lažno tvrdilo da bi određene odredbe bile značajno štetne za srpsku zajednicu. Ovi narativi, koji su široko kružili na društvenim medijima, izazvali su reakcije srpske zajednice i smanjili podršku javnosti procesu dijaloga. Učesnici su primetili da takve dezinformacije ne samo da ometaju pregovore već i obeshrabruju građane da se konstruktivno angažuju u procesu pomirenja. Međunarodni akteri uključeni u napore na izgradnji mira na Kosovu nisu imuni na dezinformacije. Učesnici su primetili da senzacionalističke tvrdnje

o ulozi Evropske unije i Sjedinjenih Država često prikazuju ove aktere kao pristrasne ili manipulativne. Na primer, lažni narativi o međunarodnom pritisku na vladu Kosova da napravi jednostrane ustupke Srbiji podstakli su nepoverenje među Albancima. Nasuprot tome, tvrdnje da međunarodni akteri podrivaju suverenitet Srbije odjeknule su u srpskoj javnosti, dodatno polarizirajući javno mnjenje.

Pojačavanje straha i nesigurnosti

Dezinformacije često koriste strah za destabilizaciju međuetničkih odnosa. Učesnici su istakli kako lažne ili preuveličane tvrdnje o bezbednosnim pretnjama povećavaju tenzije i izazivaju odbrambene reakcije. Na primer, tokom napada na Banjsku, dezinformacije su se brzo širile na društvenim mrežama, pri čemu su i albanski i srpski nalozi optuživali drugu zajednicu da je organizovala nasilje. Ovi narativi su podstakli strah i bes, a neki pojedinci su izrazili spremnost da uzmu oružje u ruke kako bi zaštitili svoje zajednice. Kao što je jedan učesnik primetio: „Najveća opasnost je da ljudi uzmu stvari u svoje ruke, a da ne znaju celu istinu.“³² Širenje dezinformacija takođe podriva napore da se izgradi poverenje između zajednica održavajući uverenje da druga strana predstavlja egzistencijalnu pretnju. Ova percepcija je posebno izražena na severu, gde i albanski i srpski stanovnici na postupke jedni drugih gledaju kroz sočivo sumnje. Učesnici su istakli da dezinformacije rutinske incidente, kao što su policijski punktovi ili protesti, često predstavljaju kao namerne provokacije, nepotrebno eskalirajući tenzije.

Uticaj na pomirenje i izgradnju mira

Dezinformacije predstavljaju značajne izazove za napore za pomirenje i izgradnju mira stvarajući neprijateljsko okruženje za dijalog i saradnju. Učesnici su istakli kako dezinformacije o dijalogu Kosova i Srbije potkopavaju javnu podršku kompromisu, jer se zajednice plaše da će druga strana iskoristiti ustupke. Na primer, lažni izveštaji o osnivanju Zajednice opština sa srpskom većinom (ZSO) često je prikazuju kao „državu u državi“, podstičući strah Albanaca od teritorijalne podele. Nasuprot tome, srpski mediji prikazuju nedostatak

32. Diskusija fokus grupe II, oktobar 2024

napretka u ZSO kao dokaz nespremnosti Kosova da poštuje sporazume, jačajući percepciju loše vere. Fokus grupe su takođe otkrile da dezinformacije komplikuju napore za pomirenje na lokalnom nivou. Učesnici su opisali kako lažni narativi obeshrabuju međuetničke interakcije stvarajući atmosferu nepoverenja. Na primer, dezinformacije o nasilju na severu odvratile su Albance od posete tom području, dok Srbi na severu izbegavaju da putuju u pretežno albanske regione zbog straha od neprijateljstva. Ova fizička i psihološka odvojenost održava ciklus podela, što otežava negovanje smislenih veza između zajednica. Štaviše, dezinformacije narušavaju kredibilitet organizacija civilnog društva i lidera zajednice koji rade na pomirenju. Učesnici su primetili da su ovi akteri često na meti kampanja dezinformacija koje žele da diskredituju njihove napore. Na primer, lažne tvrdnje o finansiranju nevladinih organizacija od strane stranih subjekata u cilju potkopavanja nacionalnih interesa podstakle su skepticizam u pogledu njihovih motiva. Ovo neprijateljstvo prema civilnom društvu dodatno potkopava inicijative koje imaju za cilj premošćivanje međuetničkih podela.

Istorijske pritužbe i dehumanizacija

Dezinformacije često koriste istorijske pritužbe da prodube podele i opravdaju neprijateljstvo. Učesnici su naveli primere u kojima medijski narativi oživljavaju prošle sukobe kako bi uokvirili trenutne događaje, jačajući negativne stereotipe i dehumanizujući drugu grupu. Na primer, prikazivanje Srba kao počinilaca nasilja u albanskim medijima i prikazivanje Albanaca kao agresora u srpskim medijima evociraju sećanja na Kosovski rat 1999. godine, izazivajući ogorčenje na obe strane. Ovo naoružanje istorije takođe se manifestuje u jeziku koji se koristi za opisivanje druge zajednice. Učesnici su primetili da se termini kao što su „fašistička milicija“ i „teroristi“ često koriste u medijskim izveštajima, slikajući čitave zajednice širokim perom. Takav jezik ne samo da dehumanizuje pojedince, već i legitimise diskriminatorne stavove i ponašanja. Kao što je primetio jedan učesnik, „Dezinformacije pomažu dehumanizaciji“. Fokus grupe su naglasile potrebu za nijansiranim narativima koji priznaju istorijske pritužbe bez ponavljanja ciklusa krivice. Slično, u intervjuu kosovskom albanskom novinaru, navedeno je da su tokom zajedničkih obuka za novinare sa Kosova i iz Srbije, pojedini novinari iz Srbije izjavili

da bi nekim ljudima u Srbiji bilo suviše teško objasniti da su i kosovski Albanci ljudska bića. Stoga, negovanjem uravnoteženijeg razumevanja prošlosti, mediji i civilno društvo mogu doprineti rušenju barijera između zajednica.

Erozija kritičkog mišljenja i informatičke pismenosti:

Konačno, fokus grupe su istakle ulogu dezinformacija u narušavanju kritičkog mišljenja i informatičke pismenosti. Učesnici su izrazili zabrinutost da mnogim pojedincima nedostaju alati za razlikovanje između verodostojnih vesti i lažnih narativa. Ovaj nedostatak je pogoršan brzinom kojom se dezinformacije šire, često nadmašujući napore da se one razotkriju. Kao što je jedan učesnik primetio: „Ako objavite istinu nekoliko dana kasnije, ona neće doći do iste publike kao dezinformacije.“ Nedostatak kritičkog mišljenja ne samo da čini pojedince podložnijim dezinformacijama, već i održava kulturu pasivne potrošnje.

Uticaj ograničene albansko-srpske medijske interakcije:

Intervjui obavljeni za ovo istraživanje pokazuju nedostatak mogućnosti da se govori srpski jezik u medijima na albanskom jeziku na Kosovu kao značajnu barijeru. Oslanjanje na alatke za automatsko prevođenje često dovodi do iskrivljenog izveštavanja, što nenamerno širi dezinformacije. Ovaj uvid naglašava potrebu za inicijativama za izgradnju kapaciteta, kao što je zapošljavanje novinara koji znaju oba jezika i podsticanje saradnje između medija na albanskom i srpskom jeziku.

Marginalizacija glasova za integraciju:

Haotično informaciono okruženje i pojačane međuetničke tenzije na severu zasenile su legitimnu zabrinutost zajednice kosovskih Srba i njihova potencijalna iskustva sa nasiljem i ostvarivanjem svojih prava. Veoma je važno navesti da je trenutna situacija marginalizovala glasove koji se zalažu za multietničku saradnju i integraciju. Ovo ne samo da marginalizuje liberalne aktere i organizacije civilnog društva, već i obeshrabruje inicijative na lokalnom nivou koje imaju za cilj da premoste podele.

HKako dezinformacije ciljaju i utiču na međuetničke odnose na Kosovu?

Objavio:

Kosovar Centre for Security Studies (KCSS)

Autori:

Ramadan Ilazi

Jeta Loshaj

Tamara Pavlović

Agnesa Bytyçi (Istraživač-Saradnik)

Dizajnirao:

Brand Vision Shpk

Kontakt: +383 45 559 923

Email: brandvision.rks@gmail.com

Istraživački rad „Razumevanje kako dezinformacije ciljaju i utiču na međuetničke odnose na Kosovu“ se sprovodi uz podršku Nacionalnog demokratskog instituta (NDI) i Agencije Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj (USAID), na Kosovu. Sadržaj ovog istraživačkog rada pripada Kosovskom centru za bezbednosne studije i ne odražava nužno pozicije i stavove NDI i USAID-a.

KCSS
Kosovar Centre for Security Studies

O KCBS

Osnovan u aprilu 2008. godine, Kosovski centar za bezbednosne studije (KCBS) je specijalizovana, nezavisna i nevladina organizacija. Primarni cilj KCBS-a je da promoviše demokratizaciju sektora bezbednosti na Kosovu i da unapredi istraživački i zagovarački rad u vezi sa bezbednošću, vladavinom prava i regionalnom i međunarodnom saradnjom u oblasti bezbednosti.

KCBS ima za cilj da poboljša efikasnost reforme sektora bezbednosti (RSB) podržavajući programe RSB kroz svoja istraživanja, događaje, obuku, zagovaranje i direktne savete o politici.

Unapređenje novih ideja i metoda društvenih nauka su takođe ključne vrednosti centra. Svake godine KCBS objavljuje brojne izveštaje, analize politike i sažetke politike o pitanjima vezanim za bezbednost. Takođe vodi više od 200 javnih događaja uključujući konferencije, okrugle stolove i debate, predavanja – na Kosovu, takođe u saradnji sa regionalnim i međunarodnim partnerima.

Širok spektar aktivnosti uključuje istraživanje, izgradnju kapaciteta, podizanje svesti i zagovaranje. Rad KCBS-a pokriva širok spektar tema, uključujući, ali ne ograničavajući se na reformu i razvoj sektora bezbednosti, identifikaciju i analizu bezbednosnih rizika u vezi sa ekstremizmom, radikalizmom i organizovanim kriminalom, spoljnu politiku i regionalnu saradnju i procenu vladavine prava na Kosovu. Ove godine KCBS je proslavio svoju 16. godišnjicu.

Za više informacija o KCBS-u, posetite i pratite naše zvanične naloge na društvenim mrežama:

qkss.org

securitybarometer.qkss.org

@KCSSQKSS

